Obligāts kontrolekseme

VISU ZEMJU PROLETARIESI, SAVIENOJIETIES!

Literatura un Māksla

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU, KOMPONISTU, MĀKSLINIEKU UN ARCHITEKTU SAVIENĪBU LAIKRAKSTS

1948. G. | 10. OKTOBRĪ | Nr. 41 (195)

PAR PARTEJISKU MĀKSLU UN LITERATURU

Tuvojas Lielās Oktobra socialistiskās revolucijas 31. gadadiena. Visa padomju tauta gatavo vērtīgas veltes Dzimtenei tās svētku dienā. Šīm veltēm raksturīgs tas, ka tās nav simboliskas, bet ļoti konkretas un praktiskas, tādas, kas sekmē padomju ļaužu dzīves augšupeju, padomju valsts spēka briedumu. Šīs veltes nav vārdi, bet reali darbi. Tās nav tikai solījumi, apliecinājumi, novēlējumi, bet pirms termiņa izpildīti ražošanas plāni, produkcija virs plāna par miljardiem rubļu, socialistiskie uzkrājumi virs plāna — arī par miljardiem rubļu, ātrāk par paredzēto laiku piegādātā labība un lauksaimniecības produkti, pirms termiņa lietošanā nodotās jaunceltnes. Viss tas kā gaiss vajadzīgs padomju tautai, padomju valstij, katram mums. Viss tas saīsina mūsu ceļu uz komunismu, saīsina ne vien tādēļ, ka dod jaunas, lielas materialas vērtības un jaunas ražošanas iespējas, bet arī tādēļ, ka šajā priecīgajā, aizrautīgajā darbā izaug un norūdās paša komunisma cēlāji — dzīvie darba darītāji, mūsu padomju ļaudis.

Veltes Dzimtenei Oktobra 31. gadadienā gatavo arī padomju mākslas un literaturas frontes cīnītāji. Viņi sniegs padomju tautai jaunus romanus, stāstus, lugas, dzejoļus, gleznas, kompozicijas. Šīs veltes tautai tikpat nepieciešamas, tikpat dārgas un vērtīgas kā citas, jo padomju rakstnieku, mākslinieku, komponistu darbs ir veltīts vienam mērķim — audzināt padomju cilvēku komunisma garā. Tādēļ mūsu ideoloģiskās frontes darbiniekiem atkal un atkal paškritiski jāpārbauda, jānovērtē savs darbs, — vai tas pilnīgi atbilst tautas interesēm, komunisma celšanas interesēm.

Partija un visa padomju sabiedrība modri stāv nomodā par to, lai mūsu mākslas un literaturas darbinieki nekad nenomaldītos no pareizā ceļa. Partijas lēmumi ideoloģijas jautājumos, sabiedrības kritika, pašu rakstnieku un mākslinieku paškritiskās radošās pārrunas un apspriedes — tām visām ir viens mērķis: «... ideoloģisko fronti pacelt vienā augstumā ar visām pārējām mūsu darba nozarēm» (A. Ždanovs).

Arī Padomju Latvijas ideoloģiskās frontes darbinieki diendienā jūt partijas vadošo biedrisko roku un sabiedrības stingro vērtējumu. LK(b)P Centrālā Komiteja ir nodarbojusies gan ar mūsu literaturas, gan muzikas un architekturas jautājumiem, gan ar mūsu žurnaliem un laikrakstiem. Brāķis literaturas un mākslas frontē ir atradis plašu, asu un pareizu nosodījumu gan preses slejās, gan sanāksmēs. Tas viss palīdzējis mūsu ideoloģiskajai frontei izlabot savas kļūdas un celt arvien augstāk literaturas un mākslas darbu līmeni.

Šodien, Lielās Oktobra socialistiskās revolucijas 31. gadadienas priekšvakarā, paškritiski vērtējot to, ko esam Dzimtenei snieguši un ko domājam sniegt mākslas un literaturas laukā, mēs teiktu nepatiesību, ja apgalvotu, ka visas kļūdas ir novērstas un mūsu darbi ir nevainojami. Trūkumu ir vēl daudz, un nav tālu jāmeklē, lai tos atrastu.

Pievērsīsimies literaturai. «Literaturai jākļūst partejiskai,» mācīja Ļeņins. «Literarajai cīņai jākļūst par vispārproletariskās cīņas d a ļ u ...» Tas nozīmē, ka mūsu literaturai jācīnās par tiem pašiem mērķiem, par kādiem cīnās mūsu darba ļaudis. Bet šie mērķi vienmēr ir konkreti. Tos izvirza mūsu partija, padomju tautas vadošais spēks. Tādēļ mūsu literaturas partejiskums mērojams pēc tā, cik aktīvi un dziļi tā sekmē padomju ļaužu cīņu par šāsdienas konkretajiem mērķiem, kas sprausti ceļā uz gala mērķi — komunismu.

«Mēs prasām, — teica A. Ždanovs referatā par žurnaliem «Zvezda» un «Ļeņingrad», — lai mūsu biedri, kā literaturas vadītāji, tā arī rakstītāji, vadītos no tā, bez kā padomju iekārta nevar dzīvot, t. i. politikas ...» Mūsu partijas politika cīņā par komunisma uzcelšanu mūsu zemē šodien ir cīņa par piecgades izpildīšanu četros gados, par lauksaimniecības kāpināšanu, par socialistisko uzkrājumu vairošanu, par kapitalisma palieku izskaušanu no cilvēku apziņas. Latvijā tam visam ir sevišķa nozīme, jo pie mums socialistiskās attiesmes pret darbu, socialistiskās darba metodes ir vēl jauna lieta, mūsu lauksaimniecība tikko vēl sāk pārkārtoties uz socialistiskiem pamatiem, mūsu cilvēku lielas daļas apziņā vēl daudz nesenās pagātnes sārņu. Tādēļ jo spilgtāk, jo dziļāk, jo patiesāk un pārliecinošāk mūsu rakstniekiem, dzejniekiem, dramatiķiem jāparāda jaunās dzīves, jauno attieksmju, jaunā cilvēka veidošanās, jāparāda jaunā pārākums par veco, jāatmasko šis vecais, jāiededz kvēla padomju patriotisma liesma mūsu cilvēku sirdīs.

Vai esam to darījuši? Esam un darām arvien vairāk. Bet vēl ne pietiekami spēcīgi, ne pietiekami dziļi un patiesi. Bieži, sevišķi dzejā, mēs vairāk jūsmojam nekā cīnāmies, slīdam pa virsu un atstājam neparādītus dziļos, grūtos cīņas un darba procesus, kuros pārvar šķēršļus, kuros cilvēks pārvar veco ap sevi un sevī, kuros lūst vecie sīkstie aizspriedumi. Parādīt šo dzīvo darba un skaudrās cīņas procesu, parādīt, kā un kādēļ padomju cilvēks uzvar tajā — tas ir galvenais, kas audzina, mobilizē un stiprina. Mēs itin labi protam parādīt vecās pasaules cilvēku, bet jo bieži klūpam pie jaunā, šīsdienas cilvēka tēla. Klūpam tādēļ, ka neesam to pietiekami iepazinuši, izstudējuši visā viņa daudzpusīgajā saturā, neesam pamanījuši viņā visu to jauno, kas bieži vien izpaužas šķietamos sīkumos. Tādēļ šis jaunais cilvēks — partijas darbinieks, padomju aktivists, kolchoznieks, stachanovietis, — mums bieži iznāk sauss, nedzīvs, šablonisks, mākslots. Bet jārāda īstenība, jo patiesa un pārliecinoša ir tikai tā. Jaunās dzīves un jaunā cilvēka tapšanas procesā ir bezgala daudz dziļu problemu, kurām nemaz īsti vēl neesam pieskārušies. Esam parasti ņēmuši to, kas tepat acu priekšā. Bet padomju dzīve ir tik pārbagāta un daudzpusīga, ka bieži vien šķietami nenozīmīgs fakts slēpj sevī lielu, dziļu attīstības un cilvēka pāraugšanas problemu. Mums jārisina tās visas, jāķeras pie temām, kas vispusīgi parāda padomju dzīvi un padomju cilvēku.

Partija un padomju sabiedrība prasa vairāk arī no mūsu mākslinieciem, komponistiem, architektiem. Dziesmu svētkiem veltītā Latvijas padomju mākslinieku darbu izstāde rādīja, ka šajos darbos maz vēl tā partejiskuma, bez kura padomju māksla nevar izpildīt savu uzdevumu. Bet ir pagājis pietiekami ilgs laiks, lai mūsu tēlojošā māksla kļūtu īsti partejiska, lai tā izietu no apolitiskā un formalistiskā sastinguma. Mums ir spējīgi komponisti, viņi devuši tautai daudz jauku, vērtīgu darbu, bet arī viņi vēl daudz parādā tautai. Popularu padomju masu dziesmu, padomju dzīvi cildinošu simfoniju, jaunu padomju oriģinaloperu mums vēl nav. Esam pārliecināti, ka tās būs, bet laiks negaida, tās vajadzīgas ātrāk. Mūsu ideoloģisko ieroču arsenalam nemitīgi jāpapildinās ar jauniem vareniem cīņas līdzekļiem.

Daudz parādā sabiedrībai mūsu architekti. Pat skolu projektus viņi parādā, nemaz nerunājot par lielākiem, Staļina laikmeta cienīgiem padomju architekturas veidojumiem.

Ir vecas patiesības, kas mūžam jaunas. Viena no šīm patiesībām ir tā, ka ideoloģiskās frontes darbiniekiem pašiem nemitīgi jāmācās un jāaug. Arī Padomju Latvijas ideoloģiskā darba organizacijām partija nevienu vien reizi atgādinājusi šo patiesību. Bet ja palūkosimies dažu savienību, piemēram, mākslinieku un architektu darbā, tad nāksies konstatēt, ka savu biedru ideoloģiskajai audzināšanai tur dara gaužām maz un gaužām formali. Ir laiks tam citādi būt, sen jau laiks!

Par partejisku mākslu un literaturu! — ar šo lozungu lai dzīvo un strādā ikviens Latvijas rakstnieks, mākslinieks, komponists, architekts. Tikai tad viņi godīgi izpildīs to atbildīgo un cildeno uzdevumu, kādu viņiem uzticējusi partija un tauta — audzināt tautu komunismam.

Padomju karavīrs: «Kara kurinātāju klaigas manu zemi nesatrauc.»
Cha-cha zīm.

Anatols Imermanis

Rīgai

Gan junijā, kad liepas smaržas raisa
Un dzīves rosme jūtama ik ielā;
Gan decembrī, kad karsta darba dvaša
No dūmeņiem kāpj sarmainajā gaisā —
Tev, Rīga, pieder mana mīla lielā,
Tu pilsēta tik cēla un tik plaša.

Bet visumīļāks tavu ielu skaļums,
Kur ļaudis pazīst radīšanas prieku,
Kad Oktobrī sāk dzeltēt liepu zaļums
Un tavi dārzi košo tērpu maina.
Tad miņu pilns es savus soļus lieku,
Un prātā ataust senas kara ainas.

... Tik tuvu biji tu, kas cieti mokas,
Bet liesmu jūra mūs no tevis šķīra.
Mums likās, sāpēs tavu torņu rokas
Mums pretī sniedzas: «Nāciet ātrāk, dēli!»
Un garā kaujas ķēdē, virs pie vīra,
Mēs gājām triecienā ar jaunu kvēli.

Caur dūmiem vērās tava daiļā seja,
Kad brīves pulki ienāca pa vārtiem.
Pa ielām dzirkstis dzisdamas vēl skrēja,
Bij dziļās brūces tavā akmens miesā.
Bet cauri tuvās kanonades dārdiem
Mēs sadzirdējām — virpas dziesmu iesāk.

Pa tavām gaišām namu ailēm iedams,
Kur Oktobris tērpj liepas blāvā zeltā,
Es ielas pieminu, kas pelnos slīga,
Un tevi redzu jaunā dailē ziedam.
Ik rūpnīcā, kas čaklu roku celta,
Pukst tava kvēlā sirds, ai, mana Rīga!

... Gan junijā, kad liepas smaržas raisa
Un smalkie ziedu putekļi klāj sliedes,
Gan decembrī, kad koki sarmu raisa;
Gan oktobrī, kas nāk ar brīves vēju —
Tev, Rīga, allaž mana mīla pieder,
Jo savas asinis par tevi lēju.

ZAUDĒTĀ POZICIJA

E. RIETUMS

24. junijā angļu laikrakstā «Daily Mail» parādījās raksts ar kliedzošu virsrakstu: «Berlines krize». Kopš tā laika ārzemju reakcionārā prese šos vārdus atkārtoja simtām variacijās. Milzīgi, sensacionali virsraksti, specialas korespondences un radiogramas «par cerību stariem» un «pesimisma noskaņām», par «konflikta paasināšanos» un «katastrofas novēršanu pēdējā brīdī» — šovasar un šoruden diendienā iedarbojās uz Rietumu lasītāja prātu un nerviem, lai neļautu atslābt viņa uzmanībai, lai neļautu viņam ne uz brīdi — un tas bija šis histerijas režisoru galvenais mērķis — pievērsties citām starptautiskās un iekšējās dzīves problemām. Neredzama režisora roka bija izvirzījusi Berlini starptautiskās arenas avanscenā.

Savu Berlines spēli dolara politiķi uzsāka ļoti piesardzīgi. Viņi lēni kāpināja sasprindzinājumu. No «konflikta» izauga «blokade», no «jautājuma» — «krize». Atklāti kara kurinātāji pārkliedza sacelto kņadu un aicināja ar atomu bumbām izšķirt neesošo konfliktu. Algoti komentatori ar gudru ziņu tērpās pacifistu drēbēs un kliedza, ka vienīgais glābiņš ... ir bruņošanās. Citi jūsmoja par «stingru kursu» un prasīja nepiekāpību Krievijas priekšā. Diendienā «Amerikas balss» un BBC izplatīja fantastiskus melus par «gaisa tilta» panākumiem, kurš «pilnīgi spējot apgādāt Rietumberlini ar pārtiku kaut vai uz pieciem gadiem», lai nākamajā elpas vilcienā tikpat nopietnā balsī sūdzētos par ... bada blokadi. Berlines angļu lidlaukā svinīgi atzīmēja «gaisa tilta» simto dienu, bet izsalkušajiem berliniešiem, kuri saka, ka no «gaisa tilta» ir vairāk gaisa nekā tilta, lika parakstīt solījumu, ka viņi neiepirksies padomju sektoros, kur tie var saņemt visu viņiem nepieciešamo. Anglosakšu varas organu paspārnē vācu neonacisti rīkoja sadursmes un organizēja nekārtības Berlines rietumu sektoros, bet angļu un amerikaņu korespondenti vēstīja no Berlines par Socialistiskās vienības partijas varmācībām. Uz Maskavu devās daži Rietumu diplomāti. Anglosakšu prese tos pavadīja ar trokšņainiem novēlējumiem. «Viss tiek darīts, lai glābtu mieru» — patetiski rakstīja «Times». Bet, atbraucis Maskavā, misters Roberts paskaidroja, ka viņam nav pilnvaru un ka viņš esot ieradies neoficiālā vizītē. Un kad tomēr Maskavā likās viss ejam gludi, Berlines «krizes» galveno režisoru roka atkal liktenīgi iejaucās sarunās: panāktās vienošanās «interpretacijas» dēļ tās noņāca strupceļā tieši tajā brīdī, kad Parizes Šajo pilī atklāja ANO Ģeneralās Asamblejas trešo sesiju.

Savāda sagadīšanās — teica cilvēki Parizē un Londonā. Bet galvenie režisori zināja, ko viņi dara. Ar šo brīdi «krize» sāka strauji paasināties, visas «cerības uz vienošanos» kā pēc burvja mājiena pazuda. Anglija sāka runāt par mobilizaciju. Amerika paziņoja, ka «viņa nepiekāpsies». Rietumu bloks pēc neilgas, bet sīvas kaulēšanās nozīmēja rietumu «bruņoto spēku virspavēlnieku». Tā Berlines krizi — aptēstu, uzpūstu, sensacionalu un bīstamu kā atombumbu — dramatiskos apstākļos iesniedza Drošības Padomei. «Mēs izmēģinājām visu», — kliedza galvenie aktieri. «Mēs nezinām citu izeju», — atkārtoja statisti. Bet Vašingtonas, Londonas, Parizes un Briseles radio patetiski zvanīja: «Berlines krize nodota Drošības Padomei. Cilvēce ar aizturētu elpu gaida rītdienu.»

Un tad ... jā, — un tad notika tas, par ko tik klasiski iepriekš ar bažām bija rakstījusi pati «Times»: «Cik liels būs lasītāju izbrīns, kad viņi kādu dienu uzzinās patiesību». Lasītāji uzzināja šo patiesību. Grūti pateikt, vai viņi bija sevišķi izbrīnījušies, kā domāja «Times», taču pat caurmēra angļi un amerikāņi ar skepsi ņem rokās savas avīzes. Tikai vienu var pateikt: miljoni uzelpoja atviegloti, kad uzzināja patiesību, patiesību, kura bija vienkārša un skaidra kā diena un kuru vienkārši un skaidri pateica visai pasaulei Maskava.

«Nav nekādas Berlines krizes! Nav nekādas Berlines blokades!» — skanēja šī patiesība. Ir tikai vēlēšanās maldināt sabiedrisko domu, ir tikai gribā sacelt kņadu, lai pūstu miglu acīs tautām, la tad tās vieglāk varētu apvest ap stūri. «Nav nekāda miera un drošības apdraudējuma!» — skanēja šī patiesība, — ir tikai imperialistiski provokatori, kas no pašu sataisīta trokšņa cer izsist politisku, un ne tikai politisku, kapitalu.

Cilvēce klausījās šos vārdus un ticēja tiem, jo viņa zināja: tos saka nopietni cilvēki, nopietna valdība, nopietna tauta, tauta, kura zina, kas ir blokade un kas ir krize.

Jā, abi šie jēdzieni padomju cilvēkam labi pazīstami un abi jo cieši saistīti ar Berlini, tikai citādā, es teiktu — pretējā aspektā, nekā to šodien grib sakombinēt atomu diplomati. Berline padomju tautai ir 22. junija krize, Berline mūsu tautai ir Ļeņingradas blokade, Berline mūsu tautai ir pilsēta, kur pirms vairāk nekā septiņiem gadiem atskanēja pavēle, kas virzīja pret mūsu zemi postu un ciešanas. Berline mums ir pilsēta, kas sūtīja uz mūsu dzimteni briesmoņus, kuru varasdarbu priekšā nobāl viduslaiku inkvizicija. Berline — tas ilgus gadus bija vārds, ko mūsu zemē izrunāja kā lāstu. Kā lāstu un kā zvērestu atmaksāt ienaidniekam. «Uz Berlini!» — bija rakstīts tā strēlnieku pulka karogā, kas 1941. gada 7. novembrī devās uz fronti pie Maskavas. «Uz Berlini» — rakstīja uz saviem tankiem ļeņingradieši bada blokades smagākajās dienās. Uz Berlini! Cik reizes šos vārdus kā lāstu un zvērestu atkārtoja Cilvēks pie Volgas un Donas, Dņepras un Bugas, Daugavas un Nemunas! Jā, toreiz mēs runājām par Berlines krizi, toreiz mēs, runājot par blokadi, pieminējām Berlines vārdu. Un lai iznīcinātu uz visiem laikiem krizi un blokadi, ko mums bija nesusi hitleriskā Vācija un hitleriskā Berline, mūsu cīnītāji steidzās uz rietumiem cauri kauju liesmām, cauri sniegiem, purviem un mežiem. Jo viņi zināja, ka tikai svešā un naidīgā pilsētā pie Šprē upītes viņi pirmo reizi varēs atvilkt kara elpu, svītrot vārdus «krize un blokade» no padomju cilvēka apziņas. Ar to dienu, kad sarkanais uzvaras karogs pacēlās pār Brandenburgas vārtiem, vācu reichstagu un Hitlera valsts kanceleju, kas simbolizēja dažādus vācu agresijas posmus, padomju cīnītājs un ar viņu kopā visas pasaules brīvību mīlošie cilvēki varēja apsēsties, atvilkt elpu un teikt: «Nekad, nekad vairs šī pilsēta necels savu roku pret padomju zemi, pret cilvēces brīvību. Nekad vairs nebūs križu un blokažu, kas būtu saistītas ar Berlines vārdu.»

To zvērēja cilvēki, kas uz Vācijas sirdi bija atnākuši no Volgas un Ļeņingradas, no Maskavas un Kaukaza, un viņi deva šo zvērestu miljonu mašu vārdā, kas vakar bija zaudējušas savus dēlus, un to miljonu vārdā, kas šodien noliecās par šūpuļiem. To zvērēja cilvēki, kuriem Berline nozīmēja četru gadu sīvu cīņu, kapu kopas ceļmalā, atraitnes, bāreņus un kropļus, bombardētas pilsētas un nodedzinātus laukus, bālas raķetes un bezgalīgi daudz negulētu naktsu. To zvērēja cilvēki, kurus verdzināt gribēja Berline, bet kuri tagad bija saimnieki šajā drūmajā, drupās kūpošajā pilsētā un kuri savā cēlsirdībā gribēja dalīties uzvaras priekā ar svešiniekiem, kas no Rietumiem bija pielavījušies dalīt mantu.

Kā viesi viņi atnāca Berlinē, kā slinki un viltīgi talcinieki uz dzīrēm, pēc tam, kad starp Volgu un Elbu padomju cīnītāji ar savām asinīm bija slacījuši zemi un auklējuši uzvaru. Toreiz, gaišā triumfa stundā mēs bijām ar mieru šo to piedot un daudz ko aizmirst. Mēs neatgādinājām, ka Tobruka bija bērnu spēlīte, salīdzinot ar Staļingradu, un ka Kurskas dienās nebija pat Sicilijas. Bet mēs nolikām mūsu sardzi pie Elbas — divsimts kilometru rietumos no Berlines, lai svešinieki nekad neaizmirstu, kurš Berlinē ienāca kā saimnieks un kurš — kā viesis.

Lūk, ko visu mēs atcerējāmies, kad vecā reakcionārā pasaule ierunājās par «Berlines krizi» un «Berlines blokadi» un kad Maskava tai stingri un noteikti atbildēja: «Nav krizes, nav blokades.»

Mēs saprotam: šī atbilde nav pa prātam tiem, kuri uz Berlines kņadas fona cerēja viegli izdabūt miljardus dolaru militariem asignējumiem. Mēs saprotam: šī atbilde nebūs pa prātam tiem, kuri ar troksni par Berlines krizi gribēja apslāpēt sarunas par bruņošanās samazināšanu un atombumbu aizliegumu. Mēs, beidzot, arī zinām, ka padomju valdības paziņojums nevar būt un nebūs pa prātam tiem, kuri Berlini grib pārvērst par reakcijas priekšējo poziciju cīņā pret demokratiju, kā to tik gleznaini izteicis Ernests Bevins.

Nē, Berline reakcijai nekad nebūs priekšējā pozicija. Kopš 1945. gada 2. maija tā reakcijai ir zaudēta pozicija, kuru imperialistiem neizdosies pārvērst Trojas zirgā, lai arī kā viņi trokšņotu par krizēm un blokadēm.

Latviešu rakstnieki cīnītāji par Lielo Oktobri

ERNSTS EFERTS-KLUSAIS

JĀNIS NIEDRE

Lielā Oktobra socialistiskā revolucija kā jaunas eras ievadītāja cilvēces vēsturē latviešu literaturā vēl nav atradusi pietiekamu notēlojumu, kaut gan Latvijas darba tauta revolucijas izcinītāju armijā loti aktivi piedalījusies. Latviešu revolucionārā proletariata pārstāvji, kas sakarā ar pirmo pasaules karu kā evakuētie strādāja daudzos Krievijas rūpniecības centros, plecu pie pleca ar krievu strādniekiem izcīnīja asinainas barikažu kaujas par pirmās socialistiskās valsts nodibināšanu. Latviešu revolucionārie strēlnieki, Oktobra revolucijai sākoties, nodeva sevi un savus ieročus bolševiku partijai, lai kā topošas socialistiskās republikas karaspēka daļas aizstāvētu to pret pašmāju kapitalistiem un ārzemju interventiem gan Baltijas jūras krastos, gan Ukrainā pie Perekopiem, gan tālajā Sibirijā. Tāpat latviešu darba tauta 1917. gada satversmes sapulces vēlēšanās savas balsis nodeva par bolševikiem, liela vairumā izteicās par padomēm. Šie latviešu strādnieki, darba zemnieki un darba inteliģenti, kas Oktobra revolucijā parādīja augstu proletariata šķiras apziņu, kas ar saviem varondarbiem atstājuši latviešu tautas vēsturē laika viesuļos nesadrupināmu piemineklī, daiļliteraturā vēl nav atraduši pelnīto atspoguļojumu. Ne latviešu proza, ne dzeja, ne drama nav pilnasiņīgi parādījusi leģendārā latviešu sarkanā strēlnieka izaugsmi, nav pilnībā atsegusi tos spēka avotus, kas 1917. gada revolucijas dienās kā varena straume aizrāva latviešu darba tautas absoluto vairākumu cīņā par vecās netaisnās iekārtas gāšanu un pirmās Latvijas padomju republikas nodibināšanu 1918./19. gadā.

Taču starp latviešu rakstniekiem ir viens, kas visu savu mākslinieka prasmi un sirdsdedzi veltījis tam, lai mākslas tēlu valodā stāstītu par Latvijas darba ļaužu izaugšanu Oktobra revolucijas kaujiniekos, pirmās Padomju Latvijas darbiniekos 1919. gadā un vēlākajos pilsoņu kara varoņos Padomju Savienībā smagajos intervencijas kara gados. Šis rakstnieks ir latviešu revolucionars, slavenās bolševiku partijas dēls, socialistiskās Padomju Latvijas izglītības komisara vietnieks, rakstnieks, literaturas zinātnieks, teoretiķis un partijas propagandists Ernsts Eferts-Klusais (1889.—1927.).

Ernsta Eferta (Klusais ir viņa pseidonims) darbi ir nealzmirstami stāsti par Oktobra revolucijas norisi Latvijā. Tie ir vienas trauksmes un diženuma pilni stāsti par vienkāršajiem latviešu ļaudīm, kas lielās krievu tautas vadībā pašaizliedzīgi cīnījās par labāku dzīvi sev, savai tautai, visai cilvēcei. Ernsts Eferts-Klusais ir rakstnieks, kura vārdu buržuaziskajā Latvijā pilnīgi noklusēja un visādi slēpa, bet kurš īsajā, apmēram desmit gadu ilgajā rakstnieka darba posmā (no 1918.—1927. g.) atstājis latviešu literaturā spilgtus Oktobra revolucijas laikmeta un ļaužu notēlojumus. Tie aptver vairākus desmitus stāstu, mākslinieciscu tēlojumu un lugu «Kad zibens būs mūsu».

Eferts-Klusais savu literata darbību sāk ar latviešu ļauku pusproletariešu — kalpu jaunatnes dzīves un likteņu tēlojumiem cariskās Krievijas apstākļos pēc 1905. gada revolucijas notikumiem. Tajos viņš parāda jauniešus, kas vēlāk kļūst strādnieku un bezzemnieku deputati, padomju varas nesēji Latvijā, bet pēc tam ir latviešu sarkanie strēlnieki — leģendarie pilsoņkara kaujinieki. Eferts-Klusais rāda, kā no kalpa zēna Marča (stāsts «Mājās») un sīkzemnieka jaunieša Valda izaug Latvijas nomales apriņķa nemiernieki — nākošie apzinīgie padomju aktivisti. Šajos savos pirmajos stāstos Eferts-Klusais parāda, ka dzīve, kādu tolaik bija spiesti dzīvot tūkstoši Marču un Valžu, dabiski noved viņus pie revolucionaras darbības. Saimnieku un muižnieku izkalpinātie, fiziski un garīgi kroplotie jaunieši nedzīvo cilvēcīgu dzīvi, viņu dzīve ir nebeidzamas mokas, un pamazām viņos nobriest apziņa: pietiek mocīties! Tāpat kā Nikolaja Ostrovska varonis Pāvels Korčagins, arī Eferta-Klusā stāstu varoņi pārliecināti, ka: «Nevar taču ļaudis vienmēr tā dzīvot. Reiz viņu pacietība pārtrūks!» Un vēsture rāda, ka darba tautai pietrūka pacietības: — viņa sacēlās un Krievijas revolucionarās strādnieku partijas, Ļenina-Staļina partijas, vadībā sakāva veco verdzības valsti, nodibinādama socialistisku valsti.

Turpmāko stāstu virknē («Pierobežas apriņķis», «Biedrs Indriķis», «Plinšu sieva») Eferts-Klusais jau tēlo stāvokli Latvijas lauku nomalēs pēc tam, kad zemei pāri gājusi Oktobra socialistiskās revolucijas vētra un pāri Latvijas ciemiem un pilsētām plīvo sarkanais padomju karogs. Vakardienas bezzemnieki un kalpi, Marči, Valži, Indriķi ir padomju varas nesēji — proletariata diktaturas iedzīvinātāji. Viņi ārda un grauj vecās netaisnības un cilvēku verdzināšanas iekārtu un visus tās balstus, lai radītu un organizētu jaunu taisnīgāku sabiedrisku iekārtu. Un ikvienu viņu soli pavada dziļš darba tautas humanisms. Skarbā, budžus šausminošā «plinšu sieva» — sieviete ar šauteni brunotās sacelšanās brīdī, tikko noklust šāvieni, dodas uz ārpilsētas ielām savākt bada izdzītos bērnus, noriko tos bērnu namos un ar siltām mātes rokām sniedz tiem maizi un glāstus. Pierobežas apriņķa bezzemnieki kalpu puiši, kas uzmeklē budžu noslēptos pārtikas krājumus, kā savu acuraugu sarga un glabā kolektiva mantu. Gatavojoties lielai kaujai ar baltgvardiem, viņi tai pašā laikā domā par to, kā pavasarī apstrādās saimniecības tīrumus, lai nodrošinātu darba tautai maizi.

Eferts-Klusais savus varoņus zīmē drošiem, suliģiem otas vilcieniem. Viņa varonis — pirmās Padomju Latvijas cēlājs — ir īsts Oktobra revolucijas cīnītājs. Naids pret cilvēku verdzināšanu izaicinājis viņus par pašaizliedzīgiem cīnītājiem. Tādēļ arī pirmās Padomju Latvijas sakāves dienās, 1919. gadā, kad baltgvardu un ārzemju interventu baru uzbrukumā krīt padomju iekārta Latvijā, «dumpinieki» Marči un Indriķi droši un spēvi ar kaujām atiet uz Oktobra revolucijas šūpuli — Krieviju, zinādami, ka reiz tomēr verdzinātāju vara Latvijā kritīs galīgi.

1919. g. pēc padomju iekārtas krišanas Rigā un Vidzemē, Latgalē vēl dažus mēnešus funkcionēja padomju vara. Latgales sīkzemnieki un bezzemnieki kluva sīksti karotāji par Lielās Oktobra socialistiskās revolucijas idealiem. Atrazdamies šai laikā Latgalē kā Padomju Latvijas izglītības komisariata atbildīgais darbinieks un partijas propagandists, Eferts-Klusais redz, cik loti savā politiskajā apziņā izauguši Latgales darba ļaudis, kurus pirms Oktobra revolucijas, tāpat kā Vidzemes nomalnieku puišus, šaustīja lielsaimnieku pātagas un vēl klāt baznīckunga pletne. Oktobra revolucija bija atbrīvojusi Latgales «batrakus» no ekonomiskās un reliģiskās verdzības, un tagad Latgales būdinieki drosmīgi stājas cīņā pret padomju varas ienaidniekiem. Un Eferts-Klusais kā pirmais dod latviešu literaturai jaunu varoni — latgalieti revolucionaru. Pirms Eferta-Klusā latviešu rakstniecība zināja tikai pazemīgā, reliģiozā latgalieša tēlu, tagad literaturā droši ienāca un nostājās latgalietis cīnītājs.

Bez minētajiem Oktobra revolucijas notikumiem un notēlojumiem Latvijā Eferts-Klusais ir sarakstījis ap desmit citu stāstu un mākslinieciesku notēlojumu, kas tematiskā ziņā visi piekļaujas Oktobra revolucijas tematikai. Eferts-Klusais ir rakstījis par revolucionaru cīņu ar cara žandarmiem («Provokators», «Rīta vēji», «No rīta» u. c.), par revolucionariem trimdiniekiem («Atgriežoties», «Meklētājs»). Vispēdīgi par latviešu kolonistiem Padomju Savienībā (cikls «Latvju kolonijās»). Visos apstākļos viņš rāda cilvēku, kas izgājis kaujā par jaunu sabiedrisku iekārtu. Eferta-Klusā varoņi ir romantiskas cīņu trauksmes apņemti ļaudis, lieli cilvēki šā vārda tiešajā nozīmē. Eferts-Klusais kā viens no pirmajiem latviešu rakstniecībā ieved pozitivo varoni — cilvēku, kas atbrīvojas vai jau atbrīvojies no ekspluatacijas vajām, kas lepni pacel galvu pretī rīta ausmai, tā parādīdams socialistiskās sabiedrības cilvēka nākšanu. Tieši šā rītdienas, socialistiskās iekārtas cilvēka notēlošanā Eferts-Klusais arī ieskatīja sava laika rakstnieku galveno uzdevumu. Par to viņš savos rakstos izsakās ne vienreiz vien, bet kādā vēstulē formulē to šādi: «Gan ne aizlidot tumšos bezpamata murgos, bet kā mūrniekam, kas liek tikai pirmo ķieģeli pie ķieģeļa, jau skatīt visu būvi gatavībā un darīt arī citiem jau priekšlaikus to skatāmu kaut cik gatavā veidā.»

Eferts-Klusais mira agri — pašā savas literarās darbības sākumā. Taču viņš padarīja daudz, kaut arī nespēja izkopt pilnīgi savu rakstnieka amata māku. Eferta-Klusā nopelns ir tas, ka viņš atstājis latviešu literaturā spilgtus revolucionaru tēlojumus, parādījis Oktobra socialistiskās revolucijas notikumus Latvijā un socialistisko Padomju Latviju 1919. gadā Rigā, Vidzemē un Latgalē. Un beidzot Eferta-Klusā nopelns ir tas, ka viņš ieveda latviešu rakstniecībā pozitivo varoni — socialistiskās rītdienas cīnītāju, līdz heroismam paceldams literarā darbā vienkāršo strādnieku un bezzemnieku.

PRESES DARBINIEKU REPUBLIKANISKĀ APSPRIEDE

No 1. līdz 3. oktobrim Rigā notika Latvijas PSR preses darbinieku apspriede, kurā piedalījās vairāk nekā 150 republikanisko un apriņķu laikrakstu redaktoru un literaro darbinieku.

Apspriedes darbā piedalījās Latvijas K(b)P CK sekretārs b. J. Kalnbērziņš, Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājs b. V. Lācis, VK(b)P CK propagandas un aģitacijas daļas vietējo laikrakstu sektora vadītājs b. V. Kurojedovs, Latvijas K(b)P CK sekretāri b. b. I. Ļebedevs, F. Titovs un A. Pelše.

Apspriedes dalībnieki noklausījās un apspriedā šādus jautājumus: 1) kolchozu celtniecība republikā un preses uzdevumi (Latvijas K(b)P CK sekretāra b. A. Pelšes referāts; laikrakstu: «Zemgales Komunists» redaktora b. Skultiņa, «Madonas Arājs» redaktora b. Liedskalniņa, «Cēsu Stars» redaktores b. Mazozoliņas, «Brīvā Daugava» redaktora b. Iverta un «Padomju Karogs» redaktora b. Kalniņa korreferāti). 2) Par socialistiskās sacensības jautājumu apgaismošanu laikrakstā «Cīņa» («Cīņas» atbildīgā redaktora b. Ozoliņa referāts; laikrakstu: «Komunists» redaktora b. Arņa un «Latgaļskaja Pravda» redaktora b. Romanovska korreferāti). 3) Par ideoloģiskā darba jautājumu apgaismošanu laikrakstā «Sovetskaja Latvija» (laikraksta «Sovetskaja Latvija» atbildīgās sekretares b. Makarovas referāts un laikraksta «Literatura un Māksla» redaktora b. Jēkabsona - Granta korreferāts).

Debatēs par referātiem piedalījās 35 cilvēki. To vidū Latvijas K(b)P CK sekretāra vietnieks rūpniecības lietās b. Šamins, Latvijas K(b)P CK propagandas un aģitacijas daļas propagandas sektora vadītājs b. Krūmiņš, laikraksta «Cīņa» redakcijas atbildīgais sekretārs b. Žurgins, laikraksta «Sovetskaja Latvija» atbildīgais redaktors b. Davidovs, Rigas apriņķa laikraksta «Darba Balss» redaktors b. Zuntners, laikraksta «Cīņa» lauksaimniecības nodaļas vadītājs b. Balodis, «Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotāja» atbildīgais redaktors b. Muižnieks un citi.

Plašu runu par preses darbinieku tuvākajiem uzdevumiem apspriedē telca VK(b)P CK propagandas un aģitacijas daļas vietējo laikrakstu sektora vadītājs b. Kurojedovs

Ar lielu sajūsmu apspriedes dalībnieki pieņēma apsveikuma vēstuli padomju tautas lielajam vadonim biedram J. V. Staļinam.

(LTA)

Zinātņu Akademija — kolchozam

Sestdien, 2. oktobrī, kolchozā «Nākotne» bija liela diena. Šeit notika lauku socialistiskās celtniecības jautājumiem veltīta Latvijas PSR Zinātņu Akademijas izbraukuma sesija. Sarunā ar mūsu līdzstrādnieku akademiķis sekretārs prof. Dr. J. Peive par sesijas norisi un tās nozīmi pastāstīja:

— Pirmo reizi Akademijas vēsturē zinātniskā sesija notika uz laukiem. Sesijas sēdē piedalījās ap 350 cilvēku, tai skaitā ap 100 zinātnieku — akademiķu, profesoru, zinātnisko līdzstrādnieku — visdažādāko zinātņu pārstāvju, un ap 250 kolchozu darbinieku — priekšsēdētāju, brigadieru, posmnieku un ierindas kolchozniekū no Rigas, Ogres, Jelgavas, Tukuma, Bauskas un Jēkabpils apriņķiem.

Šis sesijas organizēšanas ideja radās jau gada sākumā, kad Akademija nolēma aktivi piedalīties Latvijas lauku socialistiskajā pārveidošanā, palīdzot mūsu zemniekiem stingri nostāties uz ceļa, kas ved uz jaunu dzīvi. Šim mērķim pie Akademijas prezidija tika nodibināta speciala brigade, kurā ietilpa dažādu institūtu zinātniskie līdzstrādnieki. Visu vasaru šī brigade strādāja trijos kolchozos — «Nākotnē» (Jelgavas apriņķī), Staļina vārdā nosauktajā artelī (Talsu apriņķī) un «Sēlijā» (Jēkabpils apriņķī). Brigades darba rezultāti tad arī bija kolchozniekū un zinātnieku kopīgās apspriedes objekts izbraukuma sesijā. Sesijai bija vēl viens mērķis: Mičurina - Viljamsa - Lisenko progresīvās padomju lauksaimniecības zinātnes sasniegumu propaganda. Tāpēc sesijas darba kārtībā, blakus artelja «Nākotne» dzīvei un darbam veltītajiem konkretajiem jautājumiem, bija uzņemts arī Akademijas prezidenta prof. Dr. P. Lejiņa referāts par lopkopības attīstības problemām Latvijas kolchozos un mans referāts par jaunākajiem lauksaimniecības zinātnes sasniegumiem laukkopības nozarē un šo sasniegumu izmantošanu mūsu kolchozos.

Ar šaurāk specializētiem referātiem uzstājās lauksaimniecības zinātņu kandidāts Peremikins, kas apgaismoja visu ar kolchoza «Nākotne» piecgades plānu saistīto jautājumu kompleksu, ieskaitot darba organizaciju, augu sekas, progresīvās agrotechnikas iesakņošanu utt. Akademijas īstenais loceklis prof. E. Štālbergs ziņoja par «Nākotnes» apbūves projektiem, kas izstrādāti viņa tiešajā vadībā. Doc. P. Bērzkalns šo referātu papildināja ar ziņojumu par kolchoza saimniecības joslas izbūves projektiem.

Pēc referātiem sekoja dzīvas debates, kurās piedalījās desmit cilvēku, tai skaitā 7 mūsu republikas kolchozu priekšsēdētāji. Referātos ietvertās problemas iztirzāja un par saviem sasniegumiem stāstīja Bauskas apriņķa kolchoza «Vārpa» priekšsēdētājs Kapkalns, Tukuma apriņķa kolchoza «Uzvara» priekšsēdētājs Kalniņš, Bauskas apriņķa kolchoza «Centība» priekšsēdētājs Slakteris un «Nākotnes» brigadieris Uerts. Sevišķi lielu interesi radīja «Nākotnes» priekšsēdētāja Leitāna runa, kurā viņš pastāstīja par savu pieredzi priekšzīmīgā kolchoza vadībā. Klātesošie uzmanīgi noklausījās tā paša kolchoza posmnieka Ķikstes ziņojumu, jo viņa vadītais komjauniešu un jauniešu posms šini gadā ieguvis sevišķi augstu rudzu ražu: 31,6 centnerus no ha. Gandrīz visi kolchozu darbinieki, kuri runāja sesijā, uzstādīja mums, zinātniekiem, pamatotas un lietišķas prasības.

Sesijas darbā piedalījās arī LPSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs prof. Dr. A. Kirchenšteins un LK(b)P CK sekretārs b. A. Ņikonovs, kuri arī piedalījās debatēs. Sesijas darba nobeigumā tā novērtējumu deva Akademijas prezidents prof. Dr. P. Lejiņš.

Zinātņu Akademija ir apņēmusies līdzīgas sesijas rīkot arī turpmāk. Divas šādas izbraukumu sesijas esam projektējuši noorganizēt vēl šogad. Viena, veltīta kolchozu celtniecībai Latgalē, notiks Daugavpils apriņķī, bet otra — kādā no Vidzemes apriņķiem, domājams, Smiltenes MTS darbības rajonā. Šādā veidā mēs spēsim aptvert dažādu republikas rajonu specifiskās īpatnības.

Sarunas turpinājumā prof. Dr. J. Peive īsumā pastāstīja par Akademijas plāniem lauksaimniecības nozarē:

— Viens no galvenajiem Padomju Latvijas zinātnieku uzdevumiem ir palīdzēt republikas jaunajiem kolchoziem, bet šim mērķim vislabāk var kalpot Mičurina, Viljamsa un Lisenko nodibinātās padomju agrozinātnes sasniegumu iesakņošana praktiskajā darbā. Tā mūsu Augsnes zinību un zemkopības institūts (direktors b. Muravjovs) pastiprināti nodarbojas ar augu sekas progresīvāko paņēmienu izmantošanu praksē. Šis institūts lielu vērību veltī republikas labāko lauksaimniecības darbinieku pieredzes vispārināšanai. LPSR Lauksaimniecības ministrijas un Akademijas izmēģinājumu stacijas nodarbojas ar jarovizacijas un jaunu, augstražīgu un republikas klimatam piemērotu graudaugu šķirņu izveidošanas problemām.

Mičuriniskās dārzkopības novadā lieli sasniegumi ir lielā krievu zinātnieka Mičurina sekotājam prof. Sudrabam. Ekonomikas institūts strādā pie darba organizacijas un plānošanas jautājumiem kolchozos. Grūti pārskaitīt visus lauksaimniecības jautājumus, ar kuriem Akademijā nodarbojas desmiti zinātnisko darbinieku.

Bet latviešu zinātnieku palīdzība lautas saimniecībai neaprobežojas tikai ar lauksaimniecību. Akademija intensivi pēti arī rūpniecības jautājumu, palīdz dažādām rūpniecības nozarēm un atsevišķiem uzņēmumiem izpildīt staļinisko pēckara piecgades plānu. Šim nolūkam izveidota speciala brigade. Starp dažādiem pasākumiem nosauksu celtniecības materialu rūpniecībai vajadzīgo izejvielu meklēšanu, dažādu enerģetikas problemu pētīšanu (šeit ietilpst Lielās Daugavas problema un problema par Latgales ezeru izmantošanu elektroenerģijas ražošanai), virkni pētījumu mašīnbūvniecībā, Latvijas apstākļos jaunas nozares — mežu ķīmijas izveidošanu. Šajā pēdējā nozarē, piemēram, Akademija atrisinājusi problemu par lopbarības rauga un lopbarības cukura iegūšanu no koksnes, izstrādāta ražošanas technoloģija un jautājums aizvirzīts līdz šo produktu ražošanas uzņēmumu celtniecībai.

Intervijas turpinājumā prof. Dr. J. Peive pastāstīja savus ieskatus par artelja «Nākotne» saimniecību.

— Šo kolchozu esmu apmeklējis vairākkārt. Šajā reizē es konstatēju strauju visas saimniecības uzlabošanos. Tas attiecas kā uz laukkopību, tā arī uz lopkopību un sakņkopību. «Nākotnes» kolchozniekī viena gada laikā ir spējuši vairāk nekā divkāršot ziemāju graižibu. Tas ir zemkopju pašaizliedzīga darba un agrotechnikas jaunāko paņēmienu izmantošanas rezultāts. Kolchozs «Nākotne» ir paraugs visiem republikas arteļiem, īpaši ar to, ka ir iesakņojis augu sekās tādu kulturu kā lucerna, kas dod lielu daudzumu lopbarības (pļaujama trīs reizes gadā) un bagātina augsni ar slāpekli.

«Nākotnes» sakņkopji sasnieguši augstas agro kāpostu raža lielā platībā. Šai ziņā kolchozniekī rīkojušies kā drosmīgi novatori. Jau jūlijā tikai uz Ļeņingradu vien no «Nākotnes» nosūtīti 10 vagoni agro kāpostu. Lielu daudzumu saņēmuši arī rīdzinieki.

Nostiprinājusies arī lopkopība. Fermās ne tikai pieaudzis lopu skaits (plāns izpildīts), bet tagad šeit arī vairāk kārtības, tīrības, uzlabojusies barošana, un visa tā rezultātā ievērojami pieaugusi lopu produktivitate. Īpaši jāatzīmē, ka gada laikā nav bijis neviena jaunlopu nobeigšanās gadījuma. Patīkamu iespaidu atstāj kolchoza cūku pulks. Šo nozari pareizi raksturosim, minot tikai vienu skaitli: kolchozs vidēji no katras vaislas cūkas ieguvis 21 sivēnu gadā.

Izpildījis savas saistības pret valsti un jau tagad nodevis virs plāna vairāk nekā seši simti pudu graudu, kolchozs plāno šinī gadā izdot artelja locekļiem pa 12 kg graudu un vairāk nekā 10 rubļu naudas par katru darba dienu. Apkārtnes zemnieki katru dienu arvien vairāk pārliecinās par kolchozu iekārtas priekšrocībām. Tāpēc kolchozs «Nākotne» arvien aug ne tikai dziļumā, bet arī plašumā, tāpat kā aug visa jaunā kolchozu kustība mūsu republikā.

Gatavojas VĻKJS 30. gadadienai

Latvijas PSR augstskolas rosīgi gatavojas VĻKJS 30. gadadienai.

LVU visās fakultatēs notiks studentu zinātniski teoretiskās konferences, veltītas VĻKJS 30. gadadienai, satikšanās ar rakstniekiem, mākslas un zinātnes darbiniekiem. 20. un 21. oktobrī notiks studentu zinātniskās biedrības ceturtā sesija. Aspirants Levitans referēs par Latvijas komjaunatnes cīņas ceļu, stud. Bregmanis — par Latvijas komjaunatni cīņā par darba jaunatnes vienoto fronti, stud Jēkabsone — par Latvijas komjaunatnes nelegalajiem kongresiem, stud. Krupko iepazīstinās ar Latvijas komjaunatnes nelegalo presi, stud. Zeide — ar komjauniešu tēliem A. Sakses romanā «Pret kalnu», Ekonomiskās fakultates komjaunieši gatavo referātu par komjauniešu lomu cīņā par pašizmaksas pazeminināšanu socialistiskajā rūpniecībā.

Teatra instituta studenti iestudē Treņeva lugas «Ļubova Jarovaja» 4. un 5. cēlienus. Tos izrādīs VĻKJS 30. gadadienai veltītajā mākslas augstskolu kopīgajā sarīkojumā.

Latvijas Valsts pedagoģiskā instituta komjaunatnes pirmorganizacija izsludinājusi konkursu daiļliteraturas un zinātniskiem darbiem, kas atspoguļo komjaunatnes varonību, pašaizliedzību Tēvijas kara frontēs un pēckara dzīves celtniecības darbā.

LMA studenti gatavo darbu skati.

Latvijas lauksaimniecības akademijas studenti gatavojas trešajai zinātniskajai sesijai, kas notiks 16. un 17. oktobrī. Akademijā notiks arī studentu mākslinieciskās pašdarbības sarīkojums.

LPSR Zinātņu Akademijas zinātniskās sesijas sēde kolchozā «Nākotne»

B. Vdovenko foto

ĀDOLFS ALUNĀNS

Latviešu teatra tēva 100 gadu dzimšanas dienas atcerei

V. VITOLDS

Šā gada 14. jūnijā pagāja 80 gadu kopš pirmās latviešu teatra izrādes. Rīt, 11. oktobrī, paiet 100 gadu no latviešu teatra tēva Ādolfa Alunāna dzimšanas dienas. Abas šīs atceres savā starpā cieši saistītas, jo Ādolfa Alunāna vārds nav šķirams no mūsu skatuves mākslas sākumiem.

Protams, būtu maldīgi apgalvot, ka Ādolfs Alunāns viens, ar paša iniciativu radījis latviešu teatri. Nav arī nekāda nejaušība, ka mūsu teatris radies tai pašā laikposmā, kad dzimusi un sākusi veidoties latviešu rakstniecība, muzika, tēlotāja māksla. Ekonomiskie un sabiedriski politiskie apstākļi 19. gadsimta otrā pusē bija tie, kas sniedza priekšnoteikumus, lai latvieši konsolidētos kā nacija un līdz ar to sāktu visās nozarēs veidot savu nacionalo kulturu.

Pirmā latviešu teatra izrāde 1868. gada 14. jūnijā ir loceklis visā tai jauno pasākumu virknē, ko izraisīja tā sauktā tautiskās atmodas kustība. Tiesa, šī pirmā izrāde vēl nav ar nopietnas mākslas mērauklu vērtējama, bet uzskatāma vienīgi par tās dalībnieku labas gribas un arī zināmu talanta iedīgļu demonstrējumu. Neviens no tēlotājiem agrāk nebija spēris soļi uz skatuves, dažs pat nekad nebija skatījis teatra izrādi. Debijai izvēlētā luga — latviešu nicinātāja Jaunā Stendera «Žūpu Bērtulis» (lokalizējums pēc daņu rakstnieka Holberga komedijas) bija seklu, primitivu joku virkne, kas rādīja latviešu zemnieku nožēlojamā lomā iepretim vācu dižciltīgajiem. Pats izrādes iniciators un aktivais dalībnieks, pazīstamais nacionalās kustības celmlauzis Richards Tomsons vēlāk izteicās, ka viņam kauns, cik zemu novērtēti pirmie latviešu aktieri un publika.

Kopš pašiem pirmsākumiem latviešu skatuves mākslas veidošanās procesā vērojamas divas tendences: viena reakcionara, kas akli sekoja vācu naturalistiskā un vēlāk simboliski mistiskā teatra paraugiem, otra progresiva, kas, garīgo atbalstu meklēdama krievu skatuves demokratiskajās tradicijās, centās veidot īpatnēji nacionalu latviešu teatra mākslu. Šo otru virzienu mūsu teatra dzīvē pārstāv vispirms Ādolfs Alunāns, kas 1870. gadā kļuva par Rīgas Latviešu biedrības jaundibinātās teatra trupas vadītāju.

Nav noliedzams, ka Ādolfs Alunāns, kas savas skatuvnieka gaitas bija sācis vācu teatros, arī paguva piesavināties dažu tīri vācisku spēles paņēmienu, no kura pilnīgi nespēja atbrīvoties arī vēlāk. Bet jau no paša sākuma viņam derdzās vācu skatuves seklums, repertuara un inscenējumu konvencionalitate. Viņam ausīs skanēja nelaiķa tēvabrāļa, dzejnieka Jura Alunāna vārdi, ar kuriem tas Ādolfam jau zēna gados tiecās iedegt naidu pret apspiedējiem vāciešiem, modināt latviešu nacionalo pašapziņu. Ādolfa Alunāna sapnis bija — nodibināt savas tautas teatra mākslu. To viņš ar sava laika progresivo ļaužu palīdzību arī piepildīja.

Zīmīgi, ka viens no pirmajiem darbiem, ko Alunāns veica kā latviešu teatra vadītājs un režisors, ir krievu rakstnieka Gogoļa komedijas «Revidents» iestudējums. Ar to Alunāns ieveda latviešu teatrī krievu rakstniecību, tuvināja latviešu teatri krievu tautai un tās mākslai.

Līdztekus tam Ādolfs Alunāns bija latviešu dramaturģijas nodibinātājs. Buržuaziskajās literaturas vēsturēs par latviešu dramatiskās rakstniecības pirmajiem sacerējumiem apzīmētie vācu mācītāju darbi — Jaunā Stendera «Žūpu Bērtulis» un Elverfelda «Tā dzimšanas diena» — nav pieskaitāmi latviešu literaturai: tā ir tikai vācu literatura kroplā latviešu valodā; tauta to arī nepieņēma par savu. Tikai ar Ādolfa Alunāna pirmo viencēlienu «Paša audzināts» (1869. g.) var skaitīt latviešu dramaturģijas sākumus.

Ļoti grūts bija šis Ādolfa Alunāna darbības pirmais posms. Jau nepilnu gadu pēc viņa stāšanās trupas priekšgalā Vidzemes gubernators, muižnieku un garīdznieku ietekmēts, izdeva pavēli par latviešu teatra slēgšanu Rīgā. Taču tas Alunānu nenobiedēja — viņš tūdaļ sāka organizēt izrādes provincē. Līdz ar to viņš, kas bija jau paguvis popularizēt teatra mākslu Latvijas lielākajā pilsētā, tagad turpināja to darīt uz laukiem. Viņa pirmo viesizrāžu serijas rezultats bija — skatuves mākslas pašdarbības ieviešana mūsu zemes attālākajos novados. Cik tā bija auglīga, to liecina kaut vai tas apstāklis, ka Vecpiebalgā, kur Alunāns sniedza vienu no pirmajām sava lauku brauciena izrādēm, pēc dažiem gadiem bija izveidojusies jau īsti krietna teatra trupa, kas 1875. gadā pirmoreiz uz latviešu skatuves izrādīja lielā krievu dramatiķa Ostrovska darbu — viņa lugu «Pašu ļaudis — iztiksim».

Bet latviešu mākslas ienaidnieki nesnauda. Vidzemes skolu padomnieks, vācu mācītājs Guleke aizliedza rīkot teatra izrādes lauku skolās, jo «skola kalpo baznīcai, nevis laicīgai un grēcīgai izpriecai».

Alunāns tomēr neatlaidās un turpināja braukāt pa visu Latviju, rīkodams teatra izrādes gan zem klajas debess, gan labības šķūņos. Un kad 1872. gadā Rīgas Latviešu biedrība dabūja atļauju rīkot teatra izrādes, ar to varēja sākties tas darba periods, kurā pamazām radās stacionara, jau daļēji profesionala trupa

Bet visu laiku, kopš Alunāns vadīja Rīgas latviešu teatri (līdz 1885. g.), viņam nācās atrasties cīņas stāvoklī. Jau 1874. gadā teatra darbs gandrīz izjuka, jo latviešu buržuazija, kas atradās «māmuļas» (Rīgas Latviešu biedrības) priekšgalā, tikai vārdos ziedoja visu tautas interesēm, kamēr darbos rūpējās vienīgi par savu materialo labumu, žē-

lodama katru kapeiku teatra labā. Un arī turpmāk, kad teatra saimnieciskā situacija daudzmaz uzlabojās, Alunānam vajadzēja neatlaidīgi uzstāties pret biedrības teatra komisiju, kas domāja tikai par kasi, neatbalstīja viņa centienus izrāžu mākslas līmeņa pacelšanā. «Māmuļas» pīlāriem nebija pa prātam arī Alunāna tieksme rādīt uz skatuves latviešu vienkāršos ļaudis ar viņu priekiem un bēdām; tiem labāk patika sīkpilsoniskās, seklās vācu «poses».

Bet pats galvenais: Alunāns nebija tas vīrs, kas zemotos, liektu galvu «kungu» priekšā. Gluži otrādi — viņš gan savās kuplejās, gan presē publicētos pamfletos nesaudzīgi graizīja ne tikai vācu muižniekus, birģeļus un mācītājus, bet arī latviešu kapitalistus un lielsaimniekus. Alunāna satiras pātaga skāra pat viņa tiešo priekšniecību. Un 1885. gadā konflikts starp teatra vadītāju un Rīgas Latviešu biedrības priekšniecību tā saasinājās, ka Ādolfam Alunānam, ja viņš negribēja piekāpties, palika tikai viena izeja: aiziet no paša izveidotās skatuves.

Taču ar to nebija galā Alunāna darbs latviešu teatra mākslas izvēršanā. Viņš atkal atsāka teatra popularizēšanu uz laukiem, ar jaunradītu trupu braucot no pilsētas uz pilsētu, no pagasta uz pagastu. Viņu ārkārtīgi iemīļoja vienkāršā tauta: strādnieki, kalpi. Katrā Latvijas malā «vecais Ādolfs» bija mīļi gaidīts viesis.

Turpretim latviešu buržuazijas naids pret viņu auga augumā, jo Alunāns nelika pie malas arī spalvu un paša izdotajā «Zobgaļa kalendarā» turpināja ar satiras palīdzību nosodīt tās savtību, liekulību, tautas nodevību. Rīgas Latviešu teatrī, kura vadītājs tagad bija vācietis Rode-Ebelings, vairs neizrādīja Alunāna lugas — mūsu tālaika dramatiskās rakstniecības virsotnes. Alunāna ienaidnieki nekautrējās pret viņu lietot visnekrietnākos līdzekļus, melīgi apgalvojot, ka viņš, pārstrādājot lugā «Mūsu pokals» kādu humoresku, būtu kā plagiators «norakstījis» kādu vācu lugu. Šai jautājumā, neviena neaicināts, par Alunāna aizstāvi uzstājās jaunais advokats J. Pliekšans, vēlākais dzejnieks Rainis. Vēstulē Alunānam, ko vēlāk publicēja laikraksts «Dienas Lapa», viņš raksta:

«Nav maza lieta teikt par rakstnieku, turklāt vēl par visu atzīto latviešu teatra tēvu, ka viņš «ar ar svešu teļu», un nav goda lieta atkārtot šādu izteikumu, ja ir bijusi iespēja pārliecināties par viņa bezpamatību. Abas lietas, kā rādās, nākas viegli «Baltijas Vēstneša» draugiem, kuriem vairākkārt gadījies art ar svešu teļu.» — Un tālākajās rindās Rainis, kas pirms pāra gadiem bija nosaucis Alunāna «Lielpils pagasta vecākos» par vislabāko lugu toreizējā latviešu literaturā, neapgāžami pierāda «Baltijas Vēstneša» melīgumu un acīm redzamo tendenci nomelnot Alunānu.

Arī tālākajās mūža gaitās Rainis un Alunāns vienmēr stāvēja viens otram ļoti tuvu. Taisnība, Ādolfs Alunāns, līdz mūža beigām atrazdamies nesamierināmā opozicijā pret latviešu reakcionarajām aprindām, gan nekļuva konsekvents revolucionars, cīnītājs — viņam pietrūka idejiskās mērķtiecības. Bet viņš neapšaubāmi vienmēr simpatizējis progresa kustībai. Raksturīgi, ka 1906. gadā, kad pēc drakoniskās izrēķināšanās ar revolucionariem viena latviešu rakstnieku daļa aizklīda no sabiedriskās dzīves jautājumiem dekadentiskos fantazējumos, Alunāns savā «Zobgaļa kalendarā» rakstīja skarbas dzejas rindas pret patvaldību un tās varmācībām.

Ādolfs Alunāns mira 1912. gadā Jāņu priekšvakarā, straujā dzīves rituma un daudzo cīņu nogurdināts. Pēc Alunāna nāves sniegtie viņa darbības novērtējumi savā lielajā vairumā ir kļūdaini, tie noklusē viņa sabiedrisko cīnītāja lomu. Tikai tagad, padomju varas apstākļos, iespējams sniegt vispusīgu viņa mūža ražas aplūkojumu.

Svarīgākais, bez šaubām, tas, ka Alunāns nodibinājis un nostādījis uz kājām pirmo patstāvīgo latviešu teatri. Laikā, kad teatrī virsroku ņēma pretējā — vāciskā strāva, šis teatris daudzkārt klibojis, sāpīgi izjūtot Alunāna vadošās rokas trūkumu. Svarīgi atzīmēt arī, ka Alunāns nav radījis teatri šaurām aprindām, bet visai tautai, par ko sevišķi spilgtu liecību dod viņa ciešākais kontakts ar plašām iedzīvotāju masām neskaitāmajos viesizrāžu braucienos. Par pierādījumu tam, ka Alunāns jau no paša sākuma pareizi sapratis teatra uzdevumus, var noderēt viņa raksts «Kāds vārds par teateri», kas iespiests jau 1869. gadā. Tanī viņš, kaut vēl gaužām primitivā izteiksmē, cenšās teoretiski noskaidrot teatra mākslas būtību, uzsverot, ka teatris rāda «visu mūsu dzīvošanu» — gan prieku, gan bēdu dienas. Redzams, ka viņš uzskata par nepieciešamību teatra mākslas pamatos likt realistisku skatījumu, un realistiska bija arī visa viņa skatuves darbības vadošā līnija. Tālāk — Alunāns bija pirmais latviešu režisors, pirmo aktieru izaudzinātājs. Viņš pirmais pašķīris ceļu un ievadījis skatuves darbā tādus talantus kā Maiju un Jāni Brigaderus, Juliju Skaidrīti, Aleksi Mierlauku, Teodoru Valdšmitu, Kārli Brīvnieku u. c. Arī mūsu skatuves māmuļa — Latvijas PSR tautas māksliniece Berta Rūmniece ir Alunāna audzēkne. Tāpat liela nozīme tam, ka Alunāns pirmais iepazīstinājis latviešu skatītājus ar krievu dramaturģiju, ar Gogoli un Ostrovski. Nav šaubu, ka šai nozarē viņš būtu darījis vēl krietni vairāk, ja ceļā nestātos «māmuļas» priekšniecība, kuras cīņa pret vāciešiem bija tikai ārēja, bet faktiski tā centās kā latviešu teatrī, tā rakstniecībā ieviest īsti vācisku garu.

Ādolfs Alunāns arī izveda latviešu teatri no mietpilsonības tvanā piesmakušajiem, lētām smaržām pieplūdinātiem vācu sīkburžuazijas saloniem un guļamistabām pašu zemnieku sētās. To viņš darīja kā pirmais latviešu literaturas dramatiķis. Līdz ar to viņš radīja mūsu pirmās dramaturģiskās tradicijas: Alunāna ietekme vērojama ne tikai Puriņu Klāva un Rozentāla-Krūmiņa, bet arī Blaumaņa, Brigaderes, Paļeviča, Vulfa labākajās komedijās. Viņš mūsu literaturā sniedzis pirmās rakstura un situaciju komedijas, sadzīves dramas paraugus, mēģinājies arī socialajā dramā, bet to izvērst viņam pietrūcis idejiskās skaidrības. Nostāja pret muižniecību («Kas tie tādi, kas dziedāja»), augošo lauku buržuaziju («Visi mani radi raud», «Lielpils pagasta vecākie»), pilsētu kapitalistiem («Labi cilvēki») nav revolucionara, bet reformatoriska, tiecoties kārtu un šķiru pretišķības nonivelēt. Viņš pirmais sniedzis latviešiem lugas, kas sarakstītas, labi pārzinot dramaturģijas un teatra specifiku, ko nevar teikt par viņa laika biedriem (Tomsonu, Pēkšenu). Viņa lugas techniski veikli uzbūvētas, ar patiesu dramatismu, tur jūtama tieksme valodu tipizēt. Alunāns pratis arī radīt tiešām dzīvus cilvēku raksturus, bet vairāk gan komiskajās un negativajās lomās; viņa tēlotie pozitivie varoņi (Briedis «Lielpils pagasta vecākajos», Andrejs — «Visi mani radi raud», Zvaigznīte — «Seši mazi bundzinieki») iznākuši naivi, bālasinīgi. Un, lai gan Alunāna dramaturģijas pamatprincips ir realisms kā skaudrs kontrasts tolaik valdošajam tautiskajam romantismam, viņš nav spējis galīgi pārvarēt atsevišķas melodramatiskas, sentimentalas iestrāvas. Tas jo sevišķi vērojams viņa jaunrades beigu periodā, kad Alunāns apstājās attīstīties kā rakstnieks, kad viņu pārauga daudzi citi. Šķiet, vaina meklējama tai apstāklī, ka Alunāns, sākumā mēģinādams publiku pieradināt pie teatra ar vieglāka rakstura repertuaru, tāpat gribēdams dot iesācējiem aktieriem psicholoģiski nesarežģītas lomas, ar nolūku veidojis savu dramaturģiju tādā panaivā traktējumā, un šāds rakstības paņēmiens viņam pārgājis asinīs. Mūsu šīsdienas skatītāja prasības Alunāna lugas vairs nevar apmierināt, taču tām ir paliekama vērtība kā sava laika dzīves dokumentējumam, tanīs iemīt jo spraigs teatralisms.

Sabiedriskajā darbā Ādolfam Alunānam nozīme kā neatlaidīgam protestētājam, dedzīgam opozicionaram iepretim «tautas vadoņu» kliķei. Mantkārā buržuazija, augstprātīgā muižniecība, varizejiskā garīdzniecība — ar tām Alunāns nekad nevarēja un negribēja saprasties. Kad Andrievs Niedra 1911. gadā, neilgi pirms Alunāna nāves, laikrakstā «Latvija» žēlojās, ka «Baltijas muižnieki nevēlas ar mums kopā strādāt, tāpēc mēs viens no otra tik drīz atsvešinājamies», vecais Ādolfs viņam dzēlīgi jautāja: «Kurā laikā tad esam bijuši ar muižniekiem tādi lieli draugi, kad mums vajadzēja no tiem atsvešināties? Varbūt gan jūs, mācītāja kungs, bet nevis latviešu tauta!» — Skaidrs ir viens: Alunāns vienmēr stāvējis augošā, progresivā pusē, bet, nebūdams bruņots ar zinātnisko marksistisko pasaules uzskatu, nav kļuvis par īstu cīnītāju. Viņa cīņa vairāk individualistiska, bet tai kā valdošo negaciju atklājējai un izzobotājai no skatuves un presē savā laikā bija plaša atbalss, spēcīga ietekme darba tautas masās.

A. SPENDIAROVS

(Sakarā ar viņa nāves 20. gadadienu)

Padomju sabiedrība šinī gadā atzīmē armeņu muzikas klasiķa Aleksandra Spendiarova 20 gadu nāves dienu (1871.—1928.).

A. Spendiarovs dzimis Krimā. Viņa muzikalās dotības parādījās ļoti agri. Jau 7 gadu vecs viņš komponē savu pirmo valsi. Spendiarova vecāki tomēr viņa muzikalajai izglītībai neveltīja pienācīgo vērību, un tādēļ viņš samērā vēlu iesāka specializēties kā izpildītājs un komponists, pie kam viņa mācības noritēja neregulari. 1890. g. jauneklis aizbrauca uz Maskavu, kur iestājās universitates juridiskajā fakultatē, kuru viņš beidza 1895. g. Tūlīt pēc tam viņš brauc uz Pēterpili, kur iestājās konservatorijā Rimska-Korsakova kompozicijas klasē. Pie Rimska-Korsakova jaunais apdāvinātais muziķis mācās cienīt krievu klasiskās muzikas tradicijas. Šinī laikā viņš komponē simfonisku gleznu «Trīs palmas», par kuru viņš izpelnās Glinkas vārdā nosaukto premiju.

Diezgan ilgu laiku komponists pavada savā dzimtajā pusē — Krimā. Ar Krimas tautu muziku saistītas viņa «Krimas eskizes» (op. 7 un op. 23). Spendiarova dzīvē svarīgs brīdis ir viņa pārbraukšana uz Armenijas galvaspilsētu Erevaņu 1921. gadā. Nostājoties Armenijas muzikas dzīves priekšgalā kā komponists un sabiedrisks darbinieks, viņš rada savus labākos darbus, kas cieši saistīti ar nacionalo melosu. Šo labāko darbu vidū jāmin «Erevanas etides» (tautas deju un dziesmu brīvi aranžējumi) un opera «Almasts» — kas vēl līdz šim ir armeņu muzikas kalngals.

Vielu savai daiļradei Spendiarovs ir smēlis armeņu un citu austrumtautu tautas dziesmās, ar melodiskumu un formas bagātību arvien sekojot labākajiem krievu klasiķu paraugiem.

Viņa romances, lielāko tiesu liriskas dabas, izceļas ar savu dzejiskumu, daiļumu, jūtu kāpinājumu. Pirmajās romancēs vēl jūt Čaikovska un pat Glinkas ietekmi, vēlākajās (piemēram — «Mēnesim») dažkārt Rimska-Korsakova ietekme.

Labākie viņa vokalās jaunrades paraugi tomēr ir dziesmas ar viņa iemīļoto austrumu dzejnieku tekstiem vai arī tautas dzejas. Viena no viņa popularākajām, pēc armeņu dzejnieka Caturjana vārdiem komponētā romance «Rozei» izceļas ar plastisku un daiļu melodiju, dziļu iejūtu. Šīs īpašības piemīt arī dziesmām «Austrumu šūpļa dziesma» (Patkaņjana teksts) un «Tataru dziesma» (Puškina teksts). Tekstu izvēlē Spendiarovam allaž ir bijusi laba gaume. Viņš raksta pēc Puškina, Ļermontova, Feta, Šellija, Hafiza u. c. dzejām, raksta pēc armeņu klasiķu Caturjana un Patkaņjana tekstiem, bieži izmanto armeņu un tataru tautas dzejas, kuras pats tulko arī krievu valodā. Spendiarova romancēs klavieru partija nav tikai pavadījums, bet bagāta, tēlojošu efektu pilna muzika, kas dažkārt papildina dziedājumu, dažkārt attēlo nacionalo instrumentu skaņas (piemēram «Tataru dziesmā», «No Hafiza» u. c.).

Spendiarovs savās romancēs pratis saglabāt krievu muzikas klasiķu labākās tradicijas. Būdams cieši saistīts ar savas tautas daiļradi, viņš radījis pats savu, īpatnēju, nacionalu, taču visām tautām saprotamu, skaistu un melodisku muziku.

Otrdien, 12. oktobrī, plkst. 19, Konservatorijas zālē notiks Valsts Konservatorijas docenta H. Brauna koncertmeistaru klases audzēkņu vakars, kas veltīts Spendiarova 20 gadu nāves dienai. Programā — romances, no kurām lielāko daļu Rīgā atskaņos pirmo reizi.

K. Kaufmane

Latvijas PADOMJU KOMPONISTU SAVIENĪBĀ

Š. g. 5. oktobrī apritēja 10. gads, kopš miris ievērojamais latviešu muzikas darbinieks Jānis Reinholds. Viņa muzikalā darbība ir plaša un daudzpusīga; viņš bijis koru diriģents, vijolnieks, dziedātājs un komponists.

Jānis Reinholds bija viens no progresivajiem mūsu mākslas un kulturas darbiniekiem, kas savu dzīvi un darbu saistīja ar strādniecību. Viņa radītā muzika vienkārša, sirsnīga, tautai saprotama.

Šinīs dienās Latvijas Padomju komponistu savienība bija sarīkojusi J. Reinholda piemiņai veltītu koncertu ar referatu par nelaiķa dzīvi un viņa darbu izstādi. Referēja komponists Jānis Ozoliņš, savas atmiņas stāstīja prof. Jēk. Mediņš un komponists K. Martinovskis. Jāņa Reinholda dziesmas dziedāja solisti Ed. Miķelsons, M. Svaržinska un A. Vanags, un Valsts koris diriģenta J. Ozoliņa vadībā. Lauma Reinholde izpildīja dažas klavierminiaturas un Ausma Reinholde — pāris vijoļminiaturu.

M. Z.

Apspriede par teatru repertuaru

8. oktobrī LPSR Mākslas lietu pārvalde bija noorganizējusi plašu apspriedi, kurā republikas galvaspilsētas un periferijas teatru vadošie darbinieki pārrunāja repertuara jautājumus. Referēja MLP teatru daļas priekšnieks A. Lauberts. Viņš atzīmēja, ka Padomju Latvijas teatri šajā gadā gan pratuši izstrādāt labu, ideoloģiski mērķtiecīgu repertuara plānu, no kura 60% sastāda padomju autoru darbi, bet vāji cīnās par tā realizēšanu. Tāpēc ir iznācis, ka 1948. gada otrajā pusē iestudēto un iestudējamo Rietumeiropas klasisko darbu skaits ir tikpat liels, cik padomju lugu skaits. Šāda attiecība, protams, neatbilst tiem lielajiem tautas idejiskās audzināšanas uzdevumiem, kurus teatriem uzticējusi partija. Sevišķi ļauns stāvoklis kārtējo izrāžu plānošanā. Tāpēc redzam, ka vieglā satura izrādes, īpaši Rietumu klasika, bieži vien ir lielā skaitliskā pārsvarā par nopietnu, problemām bagātu padomju lugu izrādēm.

Pilnīgi nepieļaujama vairāku teatru vadītāju nenopietnā izturēšanās pret pašu sastādīto repertuara plānu. Piemēram, Valsts leļļu teatris no 8 plānā paredzētajiem uzvedumiem nav realizējis nevienu, Valsts Daugavpils krievu dramas teatris no 6 ieplānotām lugām 5 jau paspējis atmest un aizstāt ar citām. Visi republikas teatri kopā no 1948. gada otrās puses repertuara plānā paredzētajiem 57 inscenējumiem nomainījuši 32 nosaukumus. Šādas neorganizētības pieļaušanā liela atbildība arī MLP teatru daļai, kas līdz šim pārāk maz palīdz teatriem repertuara plāna izstrādāšanā un nekontrolē tā izpildīšanu.

Asus pārmetumus referents veltīja Valsts Krievu dramas teatrim un Valsts Daugavpils krievu dramas teatrim par to, ka tie pilnīgi ignorē latviešu dramatiķu darbus, nerāda lugas, kas atspoguļotu Padomju Latvijas dzīvi.

Nobeigumā b. A. Lauberts aicināja republikas radošās organizacijas — Rakstnieku savienību, Komponistu savienību un Mākslinieku savienību — daudz vairāk nekā līdz šim strādāt pie latviešu padomju repertuara radīšanas un sistematiski palīdzēt celt kārtējo inscenējumu kvalitati.

Vēl jāatzīmē, ka referats gluži aplami pārmeta (ar ko mēģināja auditoriju dezorientēt) Rakstnieku savienības dramaturģijas sekcijai, it kā tā nepamatoti «nogremdējusi» Marģera Zariņa libretu muzikalai komedijai. Istenībā, kā zināms, dramaturģijas sekcija nevis nepamatoti «nogremdēja» libretu, bet gan pamatoti norādīja autoram, ka viņa izmantotais Janševska «Dzimtenes» personažs un valoda nekādā ziņā nav pieļaujami Padomju Latvijas lauku dzīves raksturošanai.

Debates ievadīja komponists N. Grīnfelds. Viņš pārmeta Rakstnieku savienībai, ka tā nepietiekami aktiva, lai radītu piemērotus libretus jaunas latviešu padomju operas radīšanai. Tāpat pārāk maz uzmanības veltīts skatuves muzikai dramatiskajos teatros, tādēļ šī muzika mūsu republikā vēl joprojām ļoti zemā līmenī. Prof. O. Skulme vērsa sanāksmes dalībnieku uzmanību uz inscenējumu dekorativo pusi, kas Latvijas teatros vēl neaizsniedz uzveduma līdzvērtīgas sastāvdaļas nozīmi. Stāvokli uzlabot var vienīgi stingrāka plānveidība skatuves gleznotāju darbā un šo gleznotāju ciešāka iesaistīšana inscenējuma radīšanas procesā. Mākslinieku savienības skatuves gleznotāju sekcija, kurai varētu būt izcila nozīme arī teatru darba uzlabošanā, līdz šim nedarbojas pašu dekoratoru pasivitates dēļ.

Debatēs vēl piedalījās 13 Mākslas lietu pārvaldes pārstāvji un teatru vadoši darbinieki. Viņu paskaidrojumos vienprātīgi izpaudās neapmierinātība ar teatru daļas darbu repertuara plānošanā un organizēšanā. Pašlaik šis jautājums atstāts nepieļaujamai pašplūsmai, kas sagādā ievērojamas grūtības teatriem, īpaši periferijā. Pārrunu dalībnieki arī vienprātīgi konstatēja, ka Padomju Latvijas skatuves mākslas celšanu vāji atbalsta teatra kritika, kas tikai retos gadījumos ir principiala un pietiekami augstā profesionalā līmenī. Republikas mazākajiem teatriem kritika neveltī nekādu uzmanību, tāpēc šie teatri zaudē iespējas objektīvi saskatīt savas kļūdas un atrast līdzekļus šo kļūdu novēršanai.

Debates nobeidza Mākslas lietu pārvaldes priekšsēdētāja vietnieks A. Balodis. Viņš uzsvēra, ka vienīgi stingra plānveidība repertuara jautājumā nodrošina teatru darba ideoloģisko virzienu. Tāpēc repertuara plāna ievērošana ir stingrs likums, no kā atkāpties atļaujams tikai izņēmuma gadījumos.

Sanāksmi beidza LK(b)P Propagandas un aģitacijas daļas vadītāja vietnieks K. Tolmačovs ar norādījumu, ka Mākslas lietu pārvaldei vairāk nekā līdz šim jākļūst par republikas mākslas dzīves vadītāju, organizētāju un koordinētāju

MASKAVAS AKADEMISKAIS DAILES TEATRIS

Sakarā ar 50 gadu jubileju

EDUARDS SMIĻĢIS,
PSRS tautas mākslinieks,
Staļina premijas laureāts

1948. gada 27. oktobrī paiet 50 gadu, kopš dibināts Maskavas Dailes teatris. Un nav daudz mazāks arī to gadu skaits, kopš šim kolektivam, viņa mākslas gaitām sasprindzinātā uzmanībā seko teatru darbinieki un entuziasti ne tikai mūsu zemē, bet arī visā pasaulē. Savas darbības pirmo gadu desmitu noslēdzot, Maskavas dailinieki jau atradās visas pasaules teatraļu ievērības degpunktā; pietika ar tādu samērā neilgu laika sprīdi, lai tieši tai periodā, kad skatuves mākslas lauku burtiski pārplūdināja jauni, kapitalisma satrunēšanas procesa radīti formalistiski virzieni un meklējumi, no sākotnēji mazā ansambļa izaugtu stipra, vienota kopa, kam pa spēkam sacensties un pārspēt jebkuru citu.

Gluži dabiski var rasties jautājums: kā tas bija iespējams? Var pat likties, ka vienīgi nejaušība, sagadīšanās palīdzējusi šai jaunajai trupai uztvert un atminēt sava laika publikas prasības, izvirzoties pirmajā vietā starp simtiem un tūkstošiem līdzīgu iesācēju. Bet no dialektikas zinām, ka nav nekā nejauša, nav nekā, kas stāvētu ārpus vēsturiskās likumsakarības. Ja tāds teatris radās, tad skaidrs, ka tam bija jārodas, ka paši sabiedriskie apstākļi, dzīves nepieciešamība prasīja tā rašanos. Un tiešām — pēc tāda teatra, par kādu izvērtās Maskavas dailinieku kolektīvs, gadsimtu maiņā bija izaugusi prasība krievu revolucionarajā inteliģencē, krievu darba tautā.

Nedrīkst aizmirst, ka jau krievu teatra eksistences pašos pirmdīgļos ir demokratisks gars, progresīva doma. Ja par krievu literaturu, sevišķi dramaturģiju, sakāms, ka tā jau ar saviem pirmajiem sacerējumiem pacēlusies līdz tādai pakāpei, kurā tai vairs nav ko mācīties no Rietumiem, tad to pašu var sacīt par krievu teatra mākslu. Krievu teatrim ātri radās savas nacionālās tradicijas — tradicijas šā vārda labākajā nozīmē. To pamatlicējs bija Fjodors Volkovs, viņa darbu turpināja lielais realists Michails Ščepkins. Bet ar jaunu garu, svaigu laikmeta elpu šīs tradicijas piepildīja, visaugstākajā līmenī krievu teatrī pacēla Maskavas Dailes teatra nodibinātāji un ilggadējie vadītāji Konstantins Staņislavskis un Vladimirs Ņemirovičs-Dančenko.

Daudzās buržuaziskajās teatra vēsturēs, kas tiecās notušēt viņu nopelnus un sasniegumus, viņu vārdi minēti vienā plāksnē ar citiem šā gadsimta sākuma teatra reformatoriem. Bet, lai gan šo reformatoru vidū ir izcili apdāvinātas personības, kuru darbā gūtās atziņas, techniskie jauninājumi snieguši dažu labu krietnu ierosmi progresīvajiem teatra gaitniekiem, neviens no viņiem nav radījis savu paliekamu stilu, atstājis savu skatuves darba sistemu, padarījis savu teatri par tautas teatri šā vārda īstā un būtiskā nozīmē.

Nenoliedzami talantīgs režisors, piemēram, bija vācietis Georgs Fukss, simpatiska viņa nostāšanās pret savu laiku pārdzīvojušo naturalistisko teatri, dibināts viņa prasījums pēc jauna teatra. Bet kādu viņš iedomājās šo nākotnes teatri? No realās dzīves, no literaturas atrautu, pie kam visiem skatuves mākslas elementiem vajadzēja atrasties dekoraciju ēnā. Līdzīgi rīkojās otrs vācu režisors Kārlis Heincs Martins, visu citu diskreditējot uz skatuves muzikas konta; šveicieša Adolfa Apijas novatorisms balstījās teatrālās ritmikas pārliecīgā uzsvēršanā. Izcils talants bija anglim Gordonam Kregam, kas, starp citu, kādu laiku sadarbojās arī ar Staņislavski, inscenējot Maskavas Dailes teatrī «Hamletu». Bet viņa kļūme bija pilnīga izolacija no apkaimes: Kregs necentās saprast atveidojamā dramatiskā sacerējuma būtību, bet visur tiecās izpaust savu tīri subjektīvo uztveri. Inscenējuma darbā viņam par pašmērķi kļuva skatuves apgaismojums, un dzīvā, aktīvā aktiera vietā viņš kā idealu izvirzīja marioneti bez savas rādīšanas gribas. Tāpat ārējais aizsedza un nomāca iekšējo fantazijā bagātajā, jaunatklājumos raženajā Makša Reinharta inscenētāja gaitā. Arī tādi skatuves spēki kā francuzis Antuans un vācietis Jesners, nemaz nerunājot par visādu «simbolistisko», «ekspresionistisko», «ekstatisko», «eksperimentālo» un citu tamlīdzīgu teatra novirzienu iedvesmotājiem, — neviens no viņiem nebija konsekvents tieksmē radīt īsti laikmetīgu un paliekamu skatuves mākslu.

Nav grūti pateikt, kāpēc tas tā. Sie teatru darbinieki neievēroja, pat necentās ievērot plašāku tautas masu intereses, bet gan buržuazijas vai sīkpilsonības prasības. Lielas progresīvas idejas viņiem bija svešas. Cenzdamies rast un radīt kaut ko gluži nebijušu, viņi faktiski sekoja dekadentiskās Rietumu kulturas pagrimšanas strāvām, gāja ceļu, kas faktiski veda purvā.

Citāds bija Konstantina Staņislavska ceļš. Vispirms jau svarīgi tas, ka Staņislavskis nāca no krievu tautas — tautas ar visprogresīvāko kulturu. Laiks, kurā Staņislavska vadītais Maskavas Dailes teatris sāka savu darbību, bija 1905. gada revolucijas priekšvakars, tautas revolucionāro spēku nobriešanas, socialistiskās apziņas straujas attīstīšanās posms. Un Staņislavskis bija nesaraujami saistīts ar savu tautu, ar savu laiku. Nozīmīgi arī tas, ka viņš Dailes teatrī necentās būt neierobežots valdnieks, diktators, kādi savos ansambļos bija Kregs un Reinharts. Staņislavskis tiešo teatra vadību daļēji ar Ņemiroviču-Dančenko, tikpat rosmīgu meklētāju, progresa ceļa gājēju. Un viņiem abiem vienmēr apkārt atradās pulks krietnu padomdevēju, viņi allaž apspriedās ar visu kolektīvu, meklēja sava darba rezultātu atbalsi pašā tautā. Jau šāda pieeja bija skatuves mākslā kas gluži jauns.

Tāpat tiešie izrādes veidošanas principi Maskavas Dailes teatra dibinātājiem bija gluži citi nekā nule pieminētajiem Rietumu teatra reformatoriem. Staņislavskis un Ņemirovičs-Dančenko arī nedomāja būt reformatori — viņiem bija jāklūst revolucionariem, skatuves mākslas nostādītājiem uz gluži jauniem pamatiem. Viņi redzēja, ka arī krievu teatris, kam tik spēcīgas, veselīgas tradicijas, pašreiz atrodas uz bīstamas slīpnes: daudz kas tur bija apsūnojis, lēts, no Rietumu naturalistiskā teatra ievazāts. Bet tieši krievu teatrim, krievu aktieriem piemita visi dotumi kas ļāva tiem kļūt par pirmajiem starp pirmajiem.

Savā pamatā Maskavas Dailes teatris lika ansambli, cieši saliedētu kopu, kur «dzejnieks, aktieris, gleznotājs, drēbnieks, skatuves strādnieks kalpo vienam mērķim». Šis mērķis ir autora izvirzītais, viņa dzīves novērojumu un atziņu rezumējums. Visi Staņislavska un Ņemiroviča-Dančenko centieni tiecās uz to, lai izveidotos teatris, kura radīšanas process norisinātos kolektīvi, kamēr Rietumu mākslinieki šai ziņā rīkojās radikāli pretēji. Un taisni šai kolektivisma principā ir Maskavas Dailes teatra uzvaru atslēga. Tāpat jauns bija atzinums, ka mākslā nav pirmās un otras šķiras elementu, bet katra detaļa ir vienlīdz svarīga vienota kopiespaida panākšanai.

Jaunā ansambļa debijas inscenējums bija Alekseja Tolstoja vēsturiskā traģedija «Cars Fjodors Joannovičs». Naktī pirms premjeras Staņislavskis negāja mājās, jo zināja, ka tik un tā nevarēs aizmigt. Viņš sēdēja līdz rītam Ermitažas zālē, kur bija paredzēta teatra atklāšana, un gaidīja, kad pakārs pelēko drēbes priekškaru, kam, kā viņam likās, «jāapgriež visa māksla otrādi ar sava izskata neparastumu un vienkāršību». Šis pareģojums izrādījās pareizs, un par pareizu izrādījās arī jauno dailinieku doma, kad viņiem pravietiski likās pirmās lugas sākuma vārdi: «Šai lietai stipri ticu es!» Viņi ticēja savai mākslas idejai, sava ceļa pareizībai, — ticēja pilnīgi dibināti. Protams, bija vēl zināmas bažas, dziļš satraukums, jo aukstā pašpārliecinātība raksturīga vienīgi diletantiem.

Pirmās sezonas repertuars liecina par jaunā kolektīva daudzpusību, tā tieksmi interpretēt visdažādāko laikmetu un žanru skatuves rakstniecību. Dailinieki iestudēja Sofokla, Šekspīra, Goldoni, Ibsena darbus, — bet par pirmā posma darbības vainagojumu izvērtās Čechova «Kaijas» iestudējums, un kaijas attēls uz laiku laikiem kļuva par Dailes teatra emblemu.

Sadarbe ar Čechovu viņa lugas iestudēšanas gaitā bija ievadījums gluži jaunai teatra darba metodei, kur izrādes radīšanas procesā iesaistīts arī rakstnieks dramatiķis. Šis kopdarbs vērsās plašumā līdz pat Čechova nāvei (1904. g.), kad gandrīz katru sezonu viņš sniedza Dailes teatrim pa lugai, kuras tur atrada savu piepildījumu.

Nākamais rakstnieks, ar ko cieši sastrādāja Dailes teatra saime, bija Maksims Gorkijs. Viņa lugas izskanēja kā tiešs protests pret tālaika cariskās Krievijas piesmakušo gaisu, cilvēka elementarāko tiesību mīdīšanu kājām. Nepavisam nebija viegli dabūt Gorkija darbus cauri cenzuras žņaugiem, un «Sīkpilsoņu» ģeneralmēģinājumā, kas notika Pēterburgā, kur Dailes teatris tolaik viesojās, namu pārpildīja «augstā valdīšana», ap to jādelēja žandarmi. Tāpat kā Čechovam, arī Gorkijam lugas sacerēšanas darbs nebeidzās ar punkta pielikšanu pēdējam teikumam. Viņš rosīgi piedalījās mēģinājumos, diskutēja ar režisoriem un aktieriem, izdarīja labojumus. Viņš audzināja teatra kolektīvu: viņa progresīvā, revolucionārā doma palīdzēja ievilkt demokratisko ideju vadlīnijas Dailes teatra darbā. Strādājot plecu pie pleca ar Gorkiju, Dailes teatra ansamblis rada izejas punktu, no kura tas vēlāk, padomju varai nodibinoties, varēja sākt veidot jaunu — socialistiskā realisma skatuves mākslu, kas bija teatra sākotnējās gaitas loģisks turpinājums.

Savas darbības pirmajā posmā Maskavas Dailes teatra dibinātāji realizēja savu sākumā uzstādīto programu, radīja viengabalainu kolektīvu, radīja savu stilu. Staņislavskis un Ņemirovičs-Dančenko prata atšķirt dzīvo, būtisko nacionalo tradiciju no tās pelavām — sausā trafareta, konvencionalitates, kam Staņislavskis piešķīra tagad pazīstamo ieviesušos «štampa» apzīmējumu. Dailinieku ietekmi drīz vien varēja just visā pasaulē.

Arī tikko dzimstošā latviešu teatra māksla vissvētīgākās ierosmes guva no Austrumiem, — no lielās Maskavas, kas arvien drošāk nostājās visas pasaules teatru kulturas centrā. Jau no savas pastāvēšanas pirmajiem gadu desmitiem latviešu teatris bija cīņas arena starp krievu mākslas brīvo garu un vācu skatuves puteklainajiem trafaretiem, ko plašiem vēzieniem jaunajā mākslas druvā sēja vācietis Rode-Ebelings. Mūsu inteliģences progresīvākā daļa, revolucionāri noskaņotā tauta vienmēr skaļāk pacēla savu balsi, ka mums jāmācās no krievu skatuves mākslas. Demokratisko mākslas darbinieku nodibinātā Jaunā Rīgas teatra vadītājs Aleksis Mierlauks, pārbraucis no studiju ceļojuma Maskavā, sacīja: «Dailes teatra izrāde bija mans visbrīnīšķīgākais mākslas pieredzējums», — un to viņš nebeidza atkal un atkal atkārtot līdz pat savai nāvei 1943. gadā.

Neīstais patoss, konvencijas, premjeru sistema, pret ko sacēlās Staņislavskis un Ņemirovičs-Dančenko, — pret visu to arī latviešu teatrī vajadzēja aktīvi cīnīties. Maskavas Dailes teatra māksla bija mūsu skatuvnieku labākā skola, un pēc tās viņu veselīgākā daļa nemitējās tiekties kopš šā gadsimta pirmā gadu desmita cauri visai turpmāko gadu virknei — arī tai posmā, kad visa krieviskā pieminēšana skaitījās nāvesgrēks. Kontakts ar Maskavas Dailes teatri latviešu teatra veidotājiem bija kontakts ne tikai ar krievu skatuves mākslu, bet arī ar krievu literaturu, krievu revolucionarajiem domātājiem, visu lielo krievu tautu. Tas sniedza ierosmi ne vien latviešu režisoriem un aktieriem, bet arī rakstniekiem, mūziķiem, gleznotājiem, visai demokratiskajai inteliģencei, plašiem jo plašiem darba tautas slāņiem.

•

Bet tikai Lielā Oktobra socialistiskā revolucija radīja apstākļus, kuros Dailes teatris varēja kļūt patiesi revolucionārs, īsts tautas teatris. Kardinālie teatra darba metodes pārveidojumi, radikālā uzskatu maiņa par skatuves mākslas un skatuves mākslinieka uzdevumiem, visstraujākais un asākais pavērsiens, kādu jebkad pieredzējusi teatra vēsture, — tas viss vecajā iekārtā nevarēja panākt savas galīgās konsekvences, īsti pilnveidoties. Vēl vairāk: nemitīgie cariskās valsts varas draudi, apkārt virmojošās dekadences strāvas, aizvien krasākas sabiedriskās dzīves pretrunas, no kurām konkretu izeju nedrīkstēja atklāti parādīt, — šie momenti radīja strupceļa briesmas pat tik nosvērtam, mērķtiecīgam kolektīvam kā Maskavas Dailes teatris. Likās, ir tikai divas iespējas: apstāšanās uz vietas vai nošķiebiens sānu tekās; un pēdējos pirmsrevolucijas gados jūtamās pesimistiskās ieskaņas dailinieku repertuārā un tā traktējumā deva pamatu bažām, vai tikai nenāk pagrieziens uz maidu gaitu.

Lielās Oktobra socialistiskās revolucijas radītās vēsturiskās pārvērtības sagādāja teatra mākslinieciskiem iespēju atklāti un droši runāt par šīsdienas un pagātnes dzīvi, augstākās cilvēcības idejas neizsakot vairs pusvārdos. Carisma gados bija atsegušies Maskavas Dailes teatra raksturīgie vaibsti, atklājušās kolektīva tieksmes pēc progresa; jaunajā sabiedriskajā formacijā, kur tika darīts gals cilvēka ekspluatacijai, jaunais, pirmreizīgais mākslas virziens varēja sasniegt savu pilnbriedu.

Padomju mākslinieku stāju dailinieki apliecināja savā ārzemju turnejā ar vairāk nekā divi gadi viesizrāžu seriju Rietumeiropā un Amerikā, propagandējot krievu mākslas dziļo humanismu, ar acīm redzamiem piemēriem apgāžot padomju varas naidnieku «teorijas», ka kulturas attīstībai Krievijā jaunajos apstākļos pārvilkta pāri svītra. Viņu uzstāšanās apliecināja, ka krievu tautas labākie mākslinieki solidarizējas ar bolševiku partiju, ka pasaules labākais teatris iet kopsolī ar savu zemi, ar savu tautu.

Atgriezies Dzimtenē, Maskavas Dailes teatra kolektīvs sāka darboties, lai parādītu uz savas skatuves padomju valsts dzimšanas epopeju. Sākums, protams, nebija viegls. Tāpat kā savu skatuves gaitu pašā ievadījumā, kura veiksmi lielā mērā noteica laimīgi rastā saskare ar dramatiķiem Čechovu un Gorkiju, arī tagad Dailes teatrim vajadzēja meklēt savus rakstniekus, autorus, kas izprot teatra specifiku, grib un spēj sastrādāt ar ansambli, rakstot lugu un veidojot inscenējumu. Teatra vadība bija ļoti aktīva šai meklēšanā. Uzaicināja rakstniekus, jaunus un vecus, lūdza tos iesniegt tematus, uzrakstīt atsevišķus skatus, lai tādi, kas saistītu teatra ievērību, varētu kļūt par pamatbazi jaunai padomju lugai — jaunam padomju inscenējumam.

Panākumi neradās tūlīt, tie nevarēja arī nākt kaut kā, «no zila gaisa». Bija nepieciešama rūpīga iepazīšanās ar rakstniekiem, viņu literaro rokrakstu, tīri dramaturģiskajām spējām. Un tad, Lielās Oktobra socialistiskās revolucijas 10. gadadienā, 1927. gadā, rampas gaismu ieraudzīja darbs, kas bija radies teatra un rakstnieka visciešākajā sadarbē, izaudzis tiešām no atsevišķu skatu uzmetumiem pēc autora iepriekšēja prozas sacerējuma, kopīgi gūstot vienoto dramatisko pamatlīniju. Tā bija Vsevoloda Ivanova luga «Bruņu vilciens 14-69», ar kuru sākās padomju dramaturģijas triumfa gājiens uz Dailes teatra skatuves, kuras sceniskajā piepildījumā Dailes teatris tiešām būtiski atklāja jauno, augošo, parādīja revolucijas laikmeta varenumu. Jauns laiks, jauns cilvēks ienāca teatrī, lai tur idejiskajā spēkā un mērķtiecībā tālu pāraugtu visu agrāko paaudžu varoņus.

Pats Vsevolods Ivanovs savās atmiņās par kopdarbu ar Dailes teatri raksta: «Jo vairāk es ielūkojos šai teatri, jo spēcīgāk tas mani pārliecināja. Līdz laikam, kad es tur parādījos, man pati svarīgākā likās iespēja ievest teatrī kaut ko smagnēju, kaut ko, kā teikt, «telpisku», lai tā būtu vai nu viduslaiku pils, vai bruņu vilciens, vai vienkārši septiņstāvu nams. Izrādījās, ka šiem cilvēkiem bija svarīgs kaut kas cits: neparasti nopietna attieksme pret lugu, pret cilvēkiem, kas tur darbojas, cilvēkiem, kurus viņi uzskatīja par dzīviem, kuru ikvienu teikumu viņi atzina par nozīmīgu, centās to saprast, izjust, apjēgt, kā jauneklis piešķir nozīmi katram mīlotās meitenes vārdam.»

Taisni šī pietate pret autora domu, apziņa, ka dramatiskais rakstnieks ir teatra kolektīva loceklis, garantēja sadarbes sekmes, ja tikai arī pats rakstnieks pierādīja labu gribu sadarboties. Un labākie padomju dramatiķi, kas snieguši savus sacerējumus Maskavas Dailes teatrim, saņēmuši no tā preti bezgala daudz, auguši šai kopdarbā. Rakstnieks Afinogenovs nosauca Dailes teatri par radošu universitati. «Viņi mācās un māca citus,» — teica Konstantins Treņevs Tāpat lielas, vērtīgas mācības Dailes teatrī smēlušies dramatiķi Bulgakovs, Ļeonovs, Katajevs, Korneičuks, Pogodins, Simonovs, Virta, Cirskovs un citi. Līdz mūža nobeigumam ar Dailes teatri joprojām sadarbojās Gorkijs.

Padomju ļudu inscenējumi Maskavas Dailes teatrī iezīmē jaunu laikmetu visas pasaules teatru dzīvē. Tā nav tikai vēl nebijušu personu, tipu, situaciju ievešana skatuvē: tā ir gluži jauna skatuves mākslas izpratne, tās audzinātājas nozīmes izcelšana, mākslinieciskā realisma padziļinājums, pirmreizīgi plašs vispārinājums. Šī ir jauna, neredzēti spoža teatra vēstures nodaļa.

Tāpat gluži jaunā traktējumā Maskavas Dailes teatrī padomju laikā sniegta klasika. Zīmīgi ir Ņemiroviča-Dančenko vārdi, ievadot Čechova «Trīs māsu» 1940. gada jauniestudējuma mēģinājumus: «...dzīve ne tikai pilnīgi pārmainījusies, bet arī pildījusi mūs pašus — kā mākslinieku — ar jaunu saturu, uzvedusi mūs uz ceļa, pa kuru vajadzīgs un iespējams citādāk, svaigā veidā aplūkot Čechovu, par jaunu izjust Čechovu un mēģināt viņu novest līdz skatītājam.» Šādā svaigā veidā Dailes teatris parādījis ne tikai Čechovu, bet arī Ostrovski, Ļevu Tolstoju, Dostojevski, Gogoli, Moljeru, Šeridenu un citus krievu un Rietumu dramaturģijas klasiķus. Klasika padomju mākslas skatījumā parāda attēlojamo laikmetu no šāsdienas redzes viedokļa, veidojot it kā tiltu, kas sasaista pirms gadu simtiem un desmitiem notikušo un pārdzīvoto ar mūsu tagadnes dzīves norisēm.

1937. gadā Maskavas Dailes teatris, viesojoties Parizē, pasaulēs izstādes laikā, no jauna apliecināja ārzemēm savas mākslas līmeni un diženumu. Pat boļševikiem naidīgā prese nespēja noliegt dailinieku izcilos sasniegumus. Parizē pacēlās tādas balsis kā: «šeit Grieķijā dzimušā teatra māksla atguvusi savu prestižu un slavu» un — «tādu rezultātu sasniegšanai bija nepieciešams, lai Krievijā par saimnieku kļūtu pati tauta».

1938. gadā Dailes teatris un līdz ar to visa padomju zeme, visa progresīvā kultura cieta smagu zaudējumu: noslēdzās Konstantina Staņislavska mūžs. Viņam mirstot, vienam otram radās bažas, vai ar to pašu nebūs galā Dailes teatra slavas ceļš. Taču viņš neatstāja teatri bez paša izaudzinātiem krietniem pēcniekiem. Kad 1943. gadā mira Vladimirs Ņemirovičs-Dančenko, viņu abu darbu turpināja Ivans Moskvins un Nikolajs Chmelevs, bet pēc to nāves tikpat drošu roku, tikpat apzinātā mērķtiecībā Dailes teatri vada Michails Kedrovs. Dailes teatris ir uzvests uz tik noteikti iezīmēta ceļa, ka tā cildenais gājums neapstāsies, kamēr vien dzīvos māksla, dzīvos progresīvā cilvēce. Staņislavskis kā nemirstīgu pieminekli savam mūža veikumam atstājis skatuves darba sistemu — zinātniski nopamatotu, teoretiski precizētu mācību kā drošu atslēgu jebkura žanra skatuviskajai interpretacijai. Tā kļuvusi par visas teatra pasaules dārgāko mantojumu, un līdz ar to Maskavas Dailes teatra darba paņēmieni nākuši godā visur tur, kur teatru ļaudis tiecas īsteni atklāt atveidojamā darba saturu, izteikt to vienīgi tam atbilstošā formā.

Lieliskus pašaizliedzīgus patriotisma piemērus dailinieki rādīja Lielā Tēvijas kara gados. Viņi ne tikai radīja augstvērtīgus inscenējumus, kas vairoja padomju tautas naidu pret iebrucējiem, kāpināja viņu gribu cīnīties un uzvarēt, bet arī sniedza neskaitāmus koncertus un izrādes pašās frontes joslās un vistālākajā aizmugurē. Tur piedalīties neatteicās pat visvecākie mākslinieki, visaugstākajiem ordeņiem un tituliem apbalvotie. Ar savu 710.000 rubļu ziedojumu tanku vienības «Maskava» radīšanai Dailes teatra kolektīva mākslinieki sniedza savu daļu lielajā visas padomju tautas pasākumā.

Tikpat ražens ir dailinieku darbs pēckara posmā. Joprojām viņi ir mūsu mākslas pirmrindnieki, priekšzīme visiem citiem Padomju cilvēks, viņa gara plašums, lielums, viņa pārākums iepretim kapitalistisko valstu iemītniekiem Maskavas Dailes teatrī guvis savu vispilnīgāko atklāsmi. Dailes teatrī iemīt tāds jaunrades spars, tāda vitala enerģija, ka tas nekad nevar kļūt par archīvu, — drošais, spirgtais kolektīvs iet līdzi dzīvei, atstaro tās varenību. Nav diženākas skatuves mākslas par to, ko sniedz ansamblis, kura pamatos ir tik bezgalīga vienkāršība, kura pietiecību tik zīmīgi raksturo palsais priekškars ar nepretenciozo baltās kaijas attēlu.

Maskavas Akademiskais, Gorkija vārdā nosauktais Dailes teatris nav tikai krievu teatris. Taisnība, tur saglabātas krievu mākslas vislabākās tradicijas, spilgti iezīmēts nacionalais koloorits. Bet tai pašā laikā tas ir teatris, kurā izpaužas visas cilvēces labākās revolucionārās tradicijas, kur nemiers ar veco, trūdošo sabiedrību spēj izpausties visdažādāko laikmetu, visdažādāko naciju īpatnējās uztveres prizmā.

Taču atkal un atkal jāuzsver: izšķirīgais faktors tam, ka Dailes teatris spēja sasniegt tādus augstumus, iegūt absolutu mērķtiecību, ir Lielā Oktobra socialistiskā revolucija, padomju varas radītie apstākļi mākslas brīvai, idejiski noteiktai attīstībai. «Tagad mēs visi pilnā mērā apzināmies,» — Dailes teatra 40 gadu jubilejas svinībās sacīja Ņemirovičs-Dančenko, — «ka, ja nenāktu Lielā Oktobra socialistiskā revolucija, mūsu māksla pazustu un apklustu.»

Vai mēs, latviešu teatra darbinieki, nevaram to pašu sacīt par savu mākslu? Kāds liktenis mūs sagaidītu, ja 1940. gadā mūsu dzimtenē nebūtu nodibinājusies padomju vara, ja mēs vēl ilgāk tiktu šķirti no lielās socialistiskās kulturas? Reiz ar to tieši un pilnīgi saskārušies, mēs nemitīgi jutām ap sevi tās dvašu drausmajā vācu okupacijas naktī; tā mums neļāva pagurt, zaudēt drosmi un ticību brīvībai. Taisni Maskavas Dailes teatris, kas vispilnīgāk izpauž šo socialistisko kulturu, kas pirmais droši sarāva saites ar vakardienas maldiem, sniedza mums visvairāk ierosmju jau 1940.—41. gadā; latviešu teatraļi, kam tad izdevās nokļūt Maskavā, pārnesa mājās bezgala bagātus iespaidus, no kuriem vadoties mēs meklējām savu pareizo ceļu. Un 1944. gadā, kad Padomju Armijas atbrīvotāja roka pārskēla mūsu važas, atkal mūsu acis, raugoties pēc īsteni pareizas nostājas mākslā, vērsās uz Maskavu, uz balto kaiju.

Maskavas Dailes teatra darbinieki nekad nav atteikušies sniegt mums palīdzīgu roku, drauga padomu. Direktors Mescheteli, nelaikis Chmelevs, tagadējais mākslinieciskais vadītājs Kedrovs un visi citi Maskavas dailinieki, pie kā mums iznācis griezties, vienmēr parādījuši vissirsnīgāko biedriskumu un izpalīdzību; pasaules labākā teatra darbinieki nekad nav tiekušies tēlot «mākslas aristokratus», viņi ir īsti padomju cilvēki, padomju patrioti. Viņi stāv nomodā ne tikai par sava kolektīva, bet par visas padomju mākslas uzplaukumu. Viņiem rūp ne vien tas, lai vērtīga, pilnskanīga skatuves māksla būtu mūsu Dzimtenes sirdī — Maskavā; tāda nepieciešama arī visā Savienībā: tiklab Ukrainā, kā Vidusazijas republikās, tāpat Baltijas un Melnās jūras krastos. Visā mūsu plašajā valstī kritusi Maskavas dailinieku mākslas vērtīgā sēkla, tā radusi tur auglīgu zemi raženai dīgšanai un uzzelšanai.

Daudzu jo daudzu pilsētu, to skaitā mūsu Rīgas, darba ļaudīm bijuši laime pašiem skatīt Maskavas dailinieku radošos sasniegumus diženā kolektīva viesizrādēs, gūstot sava mūža visspilgtāko mākslas pieredzējumu, kādu pirms turpat 40 gadiem, kā jau minēts, Maskavā guva mūsu skatuves mākslas celmlauzis Mierlauks. Buržuaziskie nacionalisti tiecās mūsu jaunatnei iepotēt naidu pret visu krievisko, bet veltīgi. Reali piemēri, skaidri priekšstati visai mūsu tautai rāda, kur rodams labākais cilvēces garamantu apcirknos.

Maskavas Akademiskais Dailes teatris ir šīsdienas teatris — un vēl stiprākā mērā nākotnes teatris, kas rāda mums ceļu uz to laimes un taisnības pasauli, kurp mūs ved lielais Staļins. Biedrs Staļins personīgi vienmēr izrādījis vislielāko uzmanību pret Dailes teatri, teatri, ko bezgalīgi mīl visi padomju ļaudis. Mācoties no Maskavas dailiniekiem, mēs reizē mācāmies no biedra Staļina, jo viņa domas, viņa gars dzīvo šai kolektīvā, — bez tā baltā kaija nebūtu kļuvusi par vislielākās, visprogresīvākās mākslas emblemu.

Maskavas dailinieki uzminējuši mīklu, pēc kuras risinājuma tiecās ļaudis jau antīkā grieķu teatra laikos, mīklu, kuras atminējuma rezultāts — tēlotāja un skatītāja nesaraujamā vienība, reālās dzīves atklāsme tādā veidā, ka cilvēks, kas sēž teatra zālē, jūtas neatvairāmi saistīts ar savu ikdienu un tai pašā laikā celas tai pāri. Ceļas pretī vienmēr saulainākai rītdienai, pretī tādai fantastikas un patiesas iespējamības apvienībai, par ko velti sapnoja progresa alcēji citos laikos un sabiedriskās iekārtās.

Staļiniskā tautu draudzība, padomju ļaužu biedriskuma princips ļauj šās nesalīdzināmās mākslas auglus baudīt, no tiem smelties spēkus mums visiem. Latviešu tauta ir bezgalīgi pateicīga par to.

DZĪVĪBAS SĒJĒJI

V. VASARS

Tepat gadsimta ceturksni latviešu literatūras druvā darbojas dzejnieks Andrejs Balodis. Dzejnieka gaitas viņš sāka 1924. gadā un drīz vien sevi apliecināja par latviešu revolucionarās literaturas tradiciju turpinātāju. To jau parāda viņa pirmā literarās darbības perioda dzejas, kas iespiestas dažādos tā laika kreisajos izdevumos. Arvienu dziļāk iepazīstot strādnieku dzīvi un centienus, Andrejs Balodis kļūst par aktivu revolucionaro cīņu dalībnieku, dzejnieku, kurš nešaubīgi iet vienu ceļu — darba tautas cīņu ceļu par savu brīvību. Revolucionarajai darbībai seko buržuaziskās Latvijas cietums, kurā viņš nokļūst 1928. gadā, drīz pēc ģimnazijas beigšanas. Tālākās Andreja Baloža gaitas, līdz pat Padomju Latvijas laikam, saistītas ar to pašu cietumu, kurā kā politieslodzītais viņš ar maziem pārtraukumiem pavada gandrīz desmit gadu. Taču cietums nespēj apklusināt Andreja Baloža dzejnieka balsi. Kad 1940. gada junija dienās latviešu tauta kļūst par patiesu savas dzīves noteicēju, Balodis var domāt par visu agrāk uzrakstīto dzejuizdošanu vienā grāmatā. Bet piepildīt šo nodomu Andrejam Balodim neizdodas — sākas Lielais Tēvijas karš. Kā daudzi latviešu padomju rakstnieki, arī Andrejs Balodis spalvu apmaina pret šauteni un cīnās Padomju Armijas rindās, frontes apstākļos nepārstādams darboties arī dzejas laukā. Šis darbs ir tik intensīvs, ka 1943. gadā Kirovā var iznākt pirmais viņa dzeju krājums «Tu mīli dzimteni». Divus gadus vēlāk — 1945. gadā Rīgā iznāk otrs viņa dzeju krājums — «Cīņu un uzvaru gaismā». Abos šais krājumos ievietotās dzejas mums stāsta par padomju tautas varonīgo cīņu pret vācu fašistiskajiem iebrucējiem, par padomju cilvēka lielumu. Šais dzejās Andrejs Balodis sevi parāda kā nobriedušu, iejutīgu dzejnieku, kura vārdi pauž dziļu un spēcīgu pārdzīvojumu.

Nesen iznākusi Andreja Baloža trešā dzeju grāmata «Dzīvības sējēji»*)

Tas ir jauns un vērtīgs paša dzejnieka ieguvums, ražens ieguldījums visā padomju latviešu lirikas krātuvē. Šinī krājumā uzņemtās dzejas raksturo tematiskā loka plašums, domu un jūtu piesātinājums. Dzejnieks stāsta par padomju zemes lielumu, padomju piecstaru rubina zvaigzni, kas deg visām robežām pāri, aukstiem ziemeļiem un tveicīgiem dienvidiem, par atbrīvotajām tautām, kas, vienotas brālīgajā saimē, ceļ zvaigznājā visas cilvēces brīvo domu un centienu neuzvaramo karogu. Apgaroti, vienkārši un saprotami skan Andreja Baloža vārdi par lielo uzvaru izcīnītāju Padomju Armiju, padomju karavīru, kurš cīnās un pēc cīņām atgriežas mājās ar uzvaru. Dzejas «Krituša jiem varoņiem», «Kareivji atgriežas», «Uzvara», «Uzvaras karogs pār Berlīni» mums šodien atgādina, cik daudz asiņu izliets par to dzīvi, kuras augļus mēs šodien šķinam, cik dārgas ir tās dzīvības, kas rima plašajos kauju laukos, cīņās pret ienaidniekiem. Tās nav vien dzejas par pagātni, — tās ir dzejas arī par mūsu šodienu, kad ikvienam padomju cilvēkam jāatceras, ka

Ar miņu dārgu, mūžīgu
Šalks gadu simteņi:
Daudz varoņu mums krituši
Par mīļo Dzimteni.

Dzejolī «Padomju Armijas dienā» skan spēcīgs aicinājums atcerēties, ka uzvara nenāca pati no sevis, ka par to padomju tautai bija jādod daudzu savu dēlu un meitu dzīvības, ka mūsu zemes ienaidnieki daudzas ziedošas pilsētas un sādžas pārvērta pelnos, noslepkavoja un aizdzina verdzībā neskaitāmus tūkstošus padomju cilvēku.

Šodien aiz mūsu zemes robežām, kapitalistiskajās valstīs dažnedažādi reakcionari ar neapslēptu cinismu kurina jaunu karu. Viņiem nepatīk mūsu tautas spēks, nav pa prātam demokratiskās nometnes nostiprināšanās visā pasaulē. Padomju zemes cilvēku, kurš soļo cilvēces avangardā un veic milzīgu dzīves jauncelsmes darbu, aizsteigdamies priekšā laikam, nebaida imperialistisko ieroču žvadzinātāju sātaniskā knada. Viņiem mēs varam droši atbildēt ar Andreja Baloža vārdiem:

Mēs guvām uzvaru, plaukst dzīve atkal droša,
Par sāpēm atmaksāts ir asins kaujā bargā.
Mirdz mūsu Tēvzeme kā saule uzaustoša,
To brīves armija pret visām briesmām sargā.

Ar spodru un sajūsmas pilnu vārdu Andrejs Balodis runā par daudztautu socialisma Dzimteni, kur Padomju Latvija radusi sev tālas, saulainas gaitas. Šo nodaļu krājumā ievada dzejolis «Dziesma dzimtenei» — sirsnības un iekšējā siltuma apdvesta dzeja, kurai caurī vijas viens aizraujošs motivs:

Te mana dzimtene, tās dēls es esmu,
Te varens stāvēšu, kā klintī kalts.

Mēs zinām, kādēļ lepni stāvam savas brīvās tēvzemes sardzē: uz visiem laikiem sagrauta dzīves šaurība, latviešu tauta plaši atvēzusi spārnus brīnišķīgam lidojumam uz vēl lielāku nākotni. Ne uz mirkli neatraujoties no mūsu dzīves dižās istenības, Andrejs Balodis dzied:

Kāds milzu plašums, Latvija, tev plēties —
Kā kaija spārniem zibošiem tu saulup meties.

Un šinīs gaitās ikviens jūt pieaugam savus spēkus, jo viņa darba lauks padomju dzīves apstākļos sniedzas no Baltijas līdz Pamīram, no Kazbeka līdz Arktikai; mums dārga visa padomju zeme. Latviešu tautai tā deva neizsmeļamu dzīvības spēku, atraisīja tās milzu radošos spēkus. Tāpēc mēs droši, lepni un neuzvarami stāvam Daugavas krastā, Staļina laikmeta spožuma apmirdzēti. Un mūsu atmiņā dziļi iespiežas rindas:

Prieku jaunā dzīvē, Daugava,
Sirds lai rod, —
Mums šo gaišo sauli, brīvību
Staļins dod.

Līksma, līksma upe Daugava
Viļņus veļ.
Spoža galvu pāri Daugavai
Rīga ceļ.

Cīņā ar veco, kopā ar jauno un uzvarošo mēs ejam uz priekšu. Ja grāmatā «Dzīvības sējēji» Andrejs Balodis parāda, cik smaga cīņa mums bija ar ienaidnieku kaujas laukos, cik zemisks un ļauns viņš bija, tad padomju varas ienaidniekiem viņš nepaiet garām arī tagad, kad mēs ceļam pēckara piecgadi. Dzejolī «Vilki» skaidri izjūtam to šķiru cīņu, ar kuru sastopamies visur un jo sevišķi mūsu laukos. Dzejnieks, pareizi izprazdams mūsu dzīves istenību, brīdina, ka visi vilki, kas grib nokost jaunās dzīves koku, vēl nav iznīdēti, ka viņi jāiznīcina un latviešu tauta tos iznīdēs:

...tauta nicina, kas glabā melnu viltu,
Kam prātā nodoms ļauns — raust, verdzināt un žņaugt.
Šim vilku dzimumam vairs ceļu nav, ne tiltu,
Un velti pagātni tiem atpakaļ vēl saukt.

Pārvarot grūtības, cīnoties ar buržuazisko ideoloģiju un tās nesējiem, mēs ejam pretī arvien jaunām un jaunām uzvarām. Tās izkaro brīvais padomju cilvēks — dzīvības sējējs, kādu nav bijis agrāk, buržuaziskās Latvijas gados. Un šo cilvēku Andrejs Balodis spēcīgiem vilcieniem rāda kā jauna laikmeta cilvēku, spēcīgu un cildenu sava spēka un savas vērtības apziņā. Lielisks šai ziņā ir dzejolis «Sējējs». Tas nav tikai tas sējējs, kuru esam raduši redzēt ar sētuvi plecos staigājam mīksti uzecētajā tīrumā. Nē. Šo dzīvības sējēju mēs redzam rūpnīcu un fabriku korpusos, strādājam nolieku šos pār darba galdu. Šī cilvēka vērtība ir tā, ka viņa darbs ir atdots savas un viņa tautas labklājībai, ka viņš dziļi mīl savu tautu un zemi un tikai viņas klēpī jūt sava mūža simtkārtēju zēlumu un jēgu.

Andrejs Balodis bija viens no pirmajiem latviešu padomju dzejniekiem, kurš pievērsa vērību lielajām pēdējā laika izmaiņām Padomju Latvijas laukos. Svaigi un iejūsmīgi atskaněja viņa balss, sveicot arāju socialistiskās dzīves vagā. Krājumā «Dzīvības sējēji» šāds dzejolis ir «Uz dzīvi, uz laimīgu dzīvi», kas veltīts kolchozam «Nākotne». Kā dzejnieks boļševiks kolchozos viņš saskata mūsu zemniecības turpmāko gaitu lielumu:

Uz dzīvi, uz laimīgu dzīvi
Ir gājiens lielš sācies un straujš.

Daudzas dzejas veltītas lielajam Oktobrim, Staļina Konstitucijai. Tās nav tādas dzejas, kas, uzrakstītas zināmam notikumam savas tautas dzīvē, drīz zaudē savu nozīmi un skaņu. Rakstot par ikvienu notikumu, Andrejs Balodis prot vispārināt dzīves parādības, apgarot tās ar dzejas elpu. Lūk, dzeja «Oktobra svētkos». Četros šīs dzejas pantos mēs jūtam Oktobra lielumu, redzam atbrīvoto latviešu zemnieku, kurš labākos sava darba augļus kā pateicību atdod Oktobrim; Oktobra saules gaismā redzam strādnieku, kurš ar lepnumu ziņo par sava darba lielo veikumu; mazās meitenītes personā saskatām visu jauno paaudzi, kura, pateicoties Oktobra revolucijas ideju uzvarai, var netraucēti šķirstīt grāmatas un apgūt zināšanas.

Dzejās par Staļina Konstituciju Andrejs Balodis pauž padomju valsts un sabiedriskās iekārtas spēku un tās pārākumu par kapitalistisko valstu iekārtu. Šais dzejās viņš slavina latviešu un visu padomju tautu pirmo deputatu biedru Staļinu.

Mums viņa saule staro,
Mums viņa likums svēts —
Simts tautu ozols zaro —
Liels, varens, neredzēts.

Andreja Baloža rādītie dzīvības sējēji ir Ļeņina-Staļina partija, padomju cilvēks, kura gala mērķis ir komunistiskā sabiedrība. Ceļš uz šo mērķi ir skaidrs, un nav spēka, kas padomju cilvēku spētu novirzīt no tā.

Sirsnīgi ir Andreja Baloža dzejoļi, kas veltīti jaunajai padomju paaudzei — pionieriem un komjauniešiem, kā arī padomju sievietei, kas šodien, tāpat kā Lielā Tēvijas kara gados, naigām, darbīgām rokām, karstu padomju patriota sirdi krūtīs atrodas piecgadēs celtnieku atbildīgākajās vietās.

Ar mūsu dzīves daudzpusīgo notēlojumu un izpratni, padomju cilvēka lieluma parādīšanu, satura un formas atzīstami labu apvienojumu Andreja Baloža dzejoļu grāmata «Dzīvības sējēji» ir ieguvums, kas darīs bagātākus un daudzveidīgākus mūsu lirikas apcirkņus. Grāmatā ietvertās domu un ideju vērtības lasītājam palīdzēs dziļāk ieskatīties padomju dzīves istenībā, redzēt padomju cilvēka moralo cildenumu, sekmēs darba ļaužu cīņu par piecgadēs izpildi četros gados.

Reizē ar to grāmata «Dzīvības sējēji» ir labs apliecinājums Andreja Baloža nemitīgai augšanai, — viņa dzejnieka meistarības tālākam nobriedumam.

*) Andrejs Balodis. «Dzīvības sējēji». Dzejas. Latvijas Valsts izdevniecība, Rīgā, 1948.

Ziemas sezonas atklāšanas koncerti

Svētdien, 3. oktobrī, Valsts filharmonijas koncertu zālē notika simfonisks koncerts, kas iezīmēja jaunās koncertsezonas sākumu. Koncerta programmā bija klasiķu — J. Bramsa, N. Rimska-Korsakova un padomju komponista A. Čačaturjana skaņdarbi.

J. Bramsa 1. simfonija (c-moll), kas idejiski cieši saistīta ar Bethovena simfonijām, savā pamatā nes domu par cilvēka nepārtraukto cīņu «caur tumsu pie gaismas». Simfonijas iestudējumam daudz nopietna darba bija veltījis Valsts filharmonijas simfoniskais orkestris ar diriģentu LPSR nopelniem bagāto mākslas darbinieku Leonīdu Vigneru. Simfonija izskaněja visai viengabalaini un pārskatāmi. Atzīmējams sevišķi izteiksmīgais simfonijas 1. daļas atskaņojums — drūmais cīņu un ciešanu pilnais noskaņojums guva vienotu un noslēgtu iespaidu. Spēcīgi un izteiksmīgi izskaněja simfonijas finals. Diriģentam L. Vigneram izdevās spilgti parādīt kontrastu starp drūmo finala sākuma temu un gaišo, himnisko nobeiguma allegro temu. Pārliecinošāko un izteiksmīgāko tulkojumu guva simfonijas dramatiskās vietas. Mazliet vairāk sirsnīguma varēja vēlēties simfonijas lēnajā andante daļā.

Orkestra spēlē bija jūtama patiesa aizrautība un cenšanās izsekot diriģenta gribai. Ar simfonijas teicamo atskaņojumu orkestris sevi atestēja par spējīgu veikt visatbildīgākos muzikālos uzdevumus.

Skaista velte klausītājiem bija Rimska-Korsakova «Spaņu kapričo». Lielais krievu skaņu mākslas meistars pratis spaņu tautas melodijām piedot sevišķi krāšņu instrumentalo ietērpu. Izcila vieta ierādīta vijolei, obojai, klarnetei un arfai kā solo instrumentiem. Orkestrim vislabāk padevās atskaņot skaistām melodijām bagātās variacijas un kaislo čigānu dziesmu.

Koncertā kā solists piedalījās vijolnieks Leonids Kogans. Ar jauno, talantīgo padomju muzicī Rīgas klausītāji iepazinās pirmo reizi. Neskatoties uz savu jaunību, L. Kogans var jau atskatīties uz ievērojamiem panākumiem. Starptautiskajā festivālā Prāgā notikušajā vijolnieku konkursā jaunais padomju mākslinieks ieguva pirmo vietu.

Savai debijai Rīgā L. Kogans bija izvēlējies A. Čačaturjana vijoļu koncertu. Atbildīgo un techniski grūto skaņdarbu viesis veica ar teicamām sekmēm. Vijoļu koncerta izpildījumā mācījāmies pazīt L. Koganu kā izcilu muzikālu, ar spožu techniku apbalvotu vijolnieku. Viesa priekšnesums bija viscaur dedzīga temperamenta pilns, nekļūdams tomēr nekur banals vai uzkrītošs. Noteikti un spēcīgi viesis nospēlēja savdabīgi ritmisko koncerta 1. daļu. Dziedoši izskaněja melodiskā 2. daļa. Izcilu virtuozitati L. Kogans parādīja koncerta 3. daļā.

Izcilā solista nodomus jūtīgi atbalstīja simfoniskais orkestris diriģenta L. Vignera drošajā vadībā.

J. Kokle

Par Jāņa Plauža dzeju

JĀNIS GRANTS

Blakus vairāku latviešu padomju dzejnieku darbu izlasēm Latvijas valsts izdevniecība laidusi klajā arī Jāņa Plauža grāmatu*, kurā sakopota daļa lirikas, ko dzejnieks sarakstījis laikā no 1930.—1948. gadam.

Jānis Plaudis sācis rakstīt pirms vairāk nekā divdesmit gadiem, un nupat iznākušā dzeju izlase, ja arī ne pilnīgi, atļauj taisīt dažus secinājumus par autora daiļrades attīstību. Runājot par šo grāmatu, tas jāpasvītro, jo, izejot no mūsu literaturas šodienas uzdevumiem, apskatāmajā Plauža dzeju izlasē atradīsim ne vienu vien dzejoli vai rindu, kas neatbilst tām idejiskajām prasībām, kam kalpot aicināta padomju literatura.

Plaudis savā daiļradē gājis meklējumu ceļu, tikai šie meklējumi allaž tiekušies formas jauninājumu virzienā, mazāk satura skaidrībā un idejiskumā. To pilnā mērā var attiecināt uz dzejnieka liriku, kas rakstīta buržuaziskās Latvijas laikā. No formalistiskas ekvilibristikas nav gluži brīvi pat tie tā laikmeta dzejoļi, kuros ieskaņas sociālāks saturs, nemiers ar pastāvošo kārtību un protests pret garīgo tukšumu.

Dzejnieks jūt, ka ar buržuazisko viltus kulturu, kas veltīgi pūlas slēpt no tautas kapitalistiskās iekārtas izdzimtību, viņam nav pa ceļam. Bet no otras puses, atrast zem kājām cietu pamatu, iet kopā ar progresa spēkiem cīņā par tautas nākotni viņam trūkst spēka. Dzejnieka simpatijas tai laikā gan nenoliedzami pieder šķirai, kas caur tvanu tiecas pacelt plašumos sava darba dienas, kuras gājums ostās, laukos, ielās aug arvien drošāks un lielāks. Tomēr pats viņš paliek no šī gājuma nomaļus, vēro un apcer, bet sakust ar to vienā kolektivā nespēj. Nevar noliegt, ka Plaudim vairākos dzejoļos izdevies attēlot tās noskaņas un izjūtas, kas, reakcijai plosoties, valdīja demokratiskajā inteliģencē. Šai ziņā visai raksturīgs nelielais dzejolis «Vārdi», kas datēts ar 1934. gadu:

Koks vēsmai labvakaru māj,
Un rieta stars nes rita ziņas.
Kaut miglas grīstis druvas klāj,
Tak apīnis uz augšu tinas.

Viss zaļot grib un zilgmē augt,
Ne zemē plakt un pīšļos pazust —
Tev vajag lielos vārdos saukt
Pat arī to, ko redzi mazu...

Vai arī:

Bet ne ziedi vien, pēc kā mums elpa tvīkst,
ne tik medus aroms, svaigas krāsas acij;
katrs dziesminieks lai ir kā darba rīks,
sviedru lāse dzīvei pieri slacīt.

Šādu neuzkrītoši sabiedriskām noskaņām caurstrāvotu vārsmu «Laika lielumā» laba tiesa. Pie tām var pieskaitīt gandrīz visu grāmatas ciklu «Mākoņu vālos», atskaitot pesimistiski nevarīgo sešrindu «Ir tik vien...» Arī pārējos Plauža tā laikmeta dzejoļos ieskanas pesimistiski toņi un izjūtas, kas viņa lirikai neļauj ierunāties pilnā balsī.

Jāsaka, ka Jānis Plaudis šai ziņā nav nekāds izņēmums. Buržuaziskajā Latvijā producējās grupa apdāvinātu dzejnieku, kas nevarēja samierināties ar budzisko aprobežotību un stulbumu, bet tajā pašā laikā nespēja būt īsti cīnītāji pret valdošo reakciju. Sabiedriskajā dzīvē vajadzēja notikt dziļam politiskam lūzumam, kas šo dzejnieku grupu aktivizēja, pavēra viņu daiļradei jaunas perspektivas.

Tas notika 1940. gada junijā, kad Latvijas darba ļaudis ar krievu tautas palīdzību atbrīvoja valsti no buržuazisko nacionalistu varas un nodibināja padomju iekārtu. Visi progresīvie rakstnieki, to skaitā arī Jānis Plaudis, nostājās tautas izcīnītās iekārtas cēlēju rindās. Plauža dzejā ieskaņas prieks par atgūto brīvību, par socialistiskās celtniecības patosu, kas valda tautā, par neierobežotām kulturas uzplaukuma iespējām. Dzejnieks saraksta vēsturiskajiem junija notikumiem veltītu poemu un virkni īsāku dzejoļu.

Nepilns gads, protams, pārāk īss laika sprīdis, lai pašā būtībā izmainītos tie literati, kas apsveica padomju varas nodibināšanos. Arī Jāņa Plauža 1940.—41. gada dzejoļos vairāk dominē viegla jūsma, bez dziļākas dzīves pārmaiņu izpratnes un organiskām saitēm ar padomju ideoloģiju, kas stiprināja tautu Tēvijas kara grūtajos gados.

Šī nedrošība izmanāma tajos nedaudzajos dzejoļos, ko dzejnieks sarakstījis vācu okupacijas jūgā. Plaudis vācu okupacijas laikā atrodas Latvijā, piedzīvo visas fašistisko iebrucēju zvērības un postu, ko tie nodara latviešu tautai. Dzejnieks neiet nīsto iebrucēju un viņu zvērīgo sulaiņu — buržuazisko nacionalistu pavadā. Viņš novēršas no tiem, kas nodod savu tautu, izsaukdamies:

Lai nokalst tas, kas roku sniedzis
Šī brūnā mēra nesējiem,
Kas savai tautai sevi liedzis
Un maizi ēd ar vāciešiem.

Bet dzejolī «Tautas balss» saka:

Mums jābūt stipriem šinī laikā,
No naida zobens jāizlej;
Kamēr šai zemē briesmas staigā,
Lai miera nav tev dvēselei.

Taču blakus šiem skaidri formulētajiem pantiem atrodam arī tādus, kuros izteiktās domas ir neskaidras, taustās kā aklas, kā apmulsušas.

Kur spēki, kas godu un taisnību saudz,
Kad labākos sagrauž smiltis? —

jautā dzejnieks baigajā okupacijas naktī.

Katram skaidrs ir tas, ka vācu fašistiskā okupacija bija pats baigākais laikmets mūsu tautas dzīvē. Bet ne ar to vien tas ieies vēsturē. Vispirms šis laiks paliks paaudžu atmiņā kā varonības laikmets, kad mūsu tautas labākie dēli un meitas kopā ar citām padomju tautām izgāja nesaudzīgā cīņā par vācu iebrucēju galīgo sakāvi. Padomju tautā slēpās tas spēks, kas nosargāja mūsu brīvību un neatkarību, godu un taisnību. Turpretim Plaudis savā dzejā vairāk redzējis to, kas mums draudēja ar nāvi un iznīcību, bet par maz izcēlis spēkus, kas nāves nesējus iznīcināja pašus.

Tomēr izlases lielāko daļu sastāda dzejoļi, ko dzejnieks sarakstījis pēc Tēvijas kara un kas autoru ierindojuši padomju rakstnieku saimē. Tos izlasot, jāatzīst, ka Plaudis gājis uz priekšu, idejiski progresējis. Nebūs lieki aizrādīt, ka uz viņa daiļradi jūtamu iespaidu atstājuši partijas izcilie lēmumi literaturas un mākslas jautājumos. Plaudis arvien vairāk tiecas uz satura skaidrību un vienkāršību, paklausdams dzejiskos izteiksmes līdzekļus idejiskai iedarbībai.

«Laika lielumā» gatavākie, idejiski un mākslinieciski spēcīgākie dzejoļi neapšaubāmi ir tie, kas veltīti padomju tautu draudzībai. Iedvesmu šai temai dzejniekam devuši ceļojumi pa brālīgajām republikām, sevišķi Gruziju. Gruzijas motīvi ne tikai paši skaistākie grāmatā, bet tādi šī cikla dzejoļi kā «Gruzijai», «Granatābols», «Zemes augļiba», «Ciema meitenes dzied» ir labākie, ko Plaudis vispār devis un kas dara krāšņāku padomju lirikas vainagu.

Arī krietns skaits citu Plauža pēckara dzejoļu, kas sakārtoti nodaļā «Gaismas gaita», iepriecina lasītāju. Tādās vārsmās kā «Uzvaras vasara», «Maskavai», «Ļeņingradai», «Zemes smarža», «Dziesma dzimtenei», «Dzimtene», «Es kalpoju dzimtenei» autors visai spēcīgi un iejutīgi dzied par mūsu brīvo zemi un padomju cilvēku dižonumu. Šo dziesmu idejisko saturu pastiprina talantīgi slēpēti izteiksmes līdzekļi, kas nekur neiejtieg formalismā, kā to bieži varēja vērot Plauža agrākajā daiļradē. Plauža pēdējā laika dzeja liecina arī to, ka viņš savā daiļradē cenšas sasniegt satura un formas harmoniju, kas ir viens no padomju literaturas principiem.

Jāņa Plauža padomju laikmetam veltītā dzeja ir visai plaša un daudzpusīga. Dzejo... «Latvija» dzejnieks runā par savu atbrīvoto dzimteni, kas padomju tautu saimē veido savu nākotni un stipra aug padomēs. Un brīvo dzimteni, kas izcīnīta tautas asinīm, viņš liek mīlēt kā jaunību, jo laika lieluma tai pavēris tālus gaišus apvāršņus, kurus, augstu pacelts, apmirdz padomju karogs.

Plaudis ir iejutīgs liriķis. Viņu allaž saista dzimtenes dabas skaistums, ko viņš ievij gandrīz katrā savā vārsmā vai arī veltī šim skaistumam atsevišķus dzejoļus. Šai ziņā raksturīgi tas, ka viņš dabu neapjūsmo atrauti no cilvēka, kā kaut ko pašu par sevi. Dzejnieks cenšas dzimtās zemes vaigā ielūkoties ar padomju cilvēka skatu, saistīt dabu ar cīņām un saviem jaunrades nodomiem. Tas Plaudim labi izdevies Gruzijas motīvos, kā arī vairākos Latvijas dabas dzejoļos. Piemēram:

Kūp Gruzija kā milzu kalve,
Briest Gruzija kā augļu dārzs,
No zemes dzelzi rok un alvu,
Pār ielejām tvīkst aroma vārs —
Zied tējas krūmu plantacijas,
Un tabaka ap zārdiem vijas.
Kā ūdenskritums, sprostā kalts,
Pa spiedēm vīnu sulas šalc.

Vai arī:

Tā ir, dzimtā zeme, tava dvaša,
Tava smarža jaunā plaukumā;
Darba soļos skanēdama, plaša
Veries radīšanas jaukumā.

Jāņa Plauža pēdējo gadu dzeja, kaut vēl ne viscaur, saknojas diezgan dziļi padomju dzīvē. Dzejnieks prot iejusties un izteikt padomju laikmeta cilvēka izjūtas un pārdzīvojumus. Taču nevar neaizrādīt to, ka dzejniekam savā daiļradē jāpanāk lielāka, tiešāka saskare ar mūsu dzīves istenību, dziļāk un vispusīgāk jāizprot tie uzdevumi, par kuru realizēšanu šodien cīnās mūsu zemes darba ļaudis. Vispārēja jūsma un patoss, kas vēl dominē daudzos Plauža dzejoļos, jāaizstāj ar padomju cilvēka bagāto jūtu un domu pasauli, ar cīņu par komunistiskās sabiedrības radīšanu.

Izteiksmes līdzekļu skaidrības virzienā, salīdzinot ar agrāko gadu dzejoļiem, Plaudis nenoliedzami progresējis. Taču nevienā vien vārsmā jūtams vecais raugs. Vēl daudzos pantos asonances un citi dzejas atributi dzīvo uz satura rēķina, tādējādi padarot domu neskaidru, neiedarbīgu vai izvēršot to vienkāršā vārdu rotaļā.

Jau sasniegtais liek nešaubīties, ka Jānis Plaudis savā turpmākajā literarajā darbā stingri un ar abām kājām nostāsies uz socialistiskā realisma pamatiem un, viņa grāmatas vārdiem runājot, dziedās tādu dziesmu, kas var dzimto zemi tālu daudzināt!

*) Jānis Plaudis. «Laika lielums». Dzejas. Latvijas Valsts izdevniecība, Rīgā, 1948.

DIVAS PIRMIZRĀDES

„Kāzas Maļinovkā" un „Brīvie vēji" LPSR Muzikalās komedijas teatrī

V. MUZIKANTS

Viena mēneša laikā LPSR Muzikalās komedijas teatris ir parādījis divas premjeras — gadrīz vai jau par klasisku kļuvušo, popularo opereti «Kāzas Maļinovkā» krievu trupā un «Brīvie vēji» latviešu trupā. Dažādas, pilnīgi atšķirīgas ir pašas lugas, atšķirīgas arī izrādes. Vienā no tām atdzīmst pilsoņu kara laika revolucionarie tēli, otrā parādītas pēckara dienas kādā nelielā, bet brīvību mīlētājā zemē, kas tieši no hitleriskās okupacijas spaidiem noklūst citu imperialistisko plēsoņu jūgā. Vienā darbojas padomju ļaudis, vienkāršie zemnieki un karavīri, kas zīmēti ar labsirdīgu, siltu humoru, otrā — pozitivie personaži — partizani, matroži — parādīti mazliet abstrakti, schematiski, bet negativie personaži — policisti, kvislingi, «privatpersona» misters Česterfilds — parādīti asos, satiriskos toņos, kas robežojas ar pamfletu. Vienas lugas notikumi patiesi, gandrīz no dzīves ņemti (ir zināms, ka operetes «Kāzas Maļinovkā» sižeta pamatā L. Juchvids licis kādu Kotovska biografijas epizodu); otrajā lugā viss attīstās pēc autoru (Viņnikova, Krachta un Tipota) gribas, viss ir mākslinieciska izdoma, tiesa — ļoti tuva īstenībai.

Aina no operetes «Kāzas Maļinovkā». Attēlā aktieri Tomgorova (Jarinka) un Putņevs (Andreika) J. Lercha foto

Bet arī ar visām šīm atšķirībām Muzikalās komedijas teatra abās pēdējās premjerās ir daudz kopēja. Pirmkārt, šīs lugas ir padomju muzikalās komedijas, kas ar savu idejisko mērķtiecību, ar savām progresivajām domām krasi atšķiras no tukšā un bezidejiskā Rietumu repertuara. Šeit darbojas dzīvi, pilnasinīgi cilvēki, nevis manekeni frakās. Otrkārt — abas muzikalās komedijas uzrakstītas par laikmetīgām tēmām, cieši un nesaraujami saistītas ar visu to, kas svarīgs padomju sabiedrībai. Abas tās uzskatāmi un pārliecinoši rāda, ka laikmetīgā tema no muzikalās komedijas skatuves skan daudz spilgtāk un interesantāk nekā tā saucamās izklaidēšanās izrādes. Nezūd arī žanra īpatnības — jautrība, vieglums, krāsainība. To pierāda atsaucība skatītājos, ko ieguvis operetes «Kāzas Maļinovkā» uzvedumu. Arī operete «Brīvie vēji», kas tikai nesen nodota atklātībai, gūst pelnītus panākumus.

«Kāzas Maļinovkā» inscenētas (režisors M. Rudins) bez sevišķām pretenzijām, bet arī bez īpašas izdomas. Izmantoti visi tie spēles paņēmieni, kas šai lugai, kura uz padomju skatuves dzīvo vairāk nekā desmit gadu, jau kļuvuši gluži kanoniski. Kā tēlu traktējumā, tā mizanscenā un izrādes muzikalajā atrisinājumā izmantota daudzu citu padomju teatru pieredze. Pamatā likts veselīgs, realistisks kodols, kas ietverts pašā lugā. Viss labākais izrādē izaug tieši no šī kodola. Pirmā kārtā jārunā par Vitaliju Hofratu, kas vienkāršā, bet loti pārliecinošā zīmējumā devis vectētiņa Nečipora tēlu; par Vilhelmu Ruško, kas aizrautīgi un patiesi spēlē Jašku — artileristu; par lirisko un patīkamo meiteni Jarinku Jevgenijas Tomgorovas izpildījumā. Pie labākajiem artistiskajiem sniegumiem varētu pieskaitīt arī Popandopulo, ko sulīgi un asi nospēlē Maksimilians Binders. Taču apdāvinātais aktieris brīžiem pazaudē mēra sajūtu, no kā cieš gan tēla viengabalainība, gan arī visa izrāde, jo šis nepārprotami negativais personažs kļūst par «publikas mīluli», kas, savukārt, nevar neizkroplot idejisko skaņu attiecīgajiem izrādes epizodiem.

Izrādē ir arī izpildītāji, kas vēl nav paspējuši pavisam atbrīvoties no Vines stila inscenējumiem raksturīgajiem nelāgajiem štampiem un pozēšanas manierēm. Diemžēl, teiktais attiecināms uz tik svarīgiem personažiem kā kotovskiešu komandieris Nazars Duma (aktieris Šipulins), viņa sieva Sofija (aktrise Bulate), gans Andreika (aktieris Putņevs). Ir arī tādi tēlotāji, kuru sniegums skaidri diletantisks, piemēram atamans Gricians (Fedivs), Gapusja (Markulāne) un daži citi nelielu, bet svarīgu lomu tēlotāji. Tādēļ izrāde visumā ir mazliet eklektiska.

Ne viscaur veiksmīga arī muzikalā puse. «Kāzas Maļinovkā» ir viena no pirmajām padomju operetēm, un komponists Boriss Aleksandrovs, rakstot tai muziku, tikai meklēja ceļus šai žanrā. Šai operetē muzikas vispār nav daudz, un tā ir visai vienkārša. Partituras labākās lappuses ir tās, kurās autors griežas pie tautas melodiju neizsīkstošā avota. Lai šī vienkāršā un skaidrā muzika skanētu pilnā spēkā, vajadzīgs meistarīgs diriģents un izpildītāji. Tas, ko nācās dzirdēt, neliecina ne par meistarību (atskaito Tomgorovas un Putņeva dziedājumus), ne arī par siltām izjūtām. Šķiet, ka izrādes muzikalā puse (diriģents J. Polomskis) veidota bez degsmes, pārāk «aukstasinīgi» ... Vāji skan nedaudzie mūsu ansambļi. Vīru kora dziesma «Ai, pie pļaviņas» pavisam vāja.

Kā izskaidrot, ka izrāde «Kāzas Maļinovkā», neraugoties uz visiem šiem atsevišķajiem trūkumiem, tomēr ieguvusi skatītāju atzinību? Izskaidrojums vienkāršs: triumfē padomju tematika. Skatītājs dedzīgi apsveic to, ka uz operetes skatuves parādījušies retie un gaidītie viesi — padomju cilvēku tēli, kas izsaka mūsu tagadnei tuvas idejas. Šeit meklējama izrādes «Kāzas Maļinovkā» panākumu nozīme.

Operetes «Brīvie vēji» darbība notiek kādā izdomātā pilsētā pie Vidusjūras. Nav nepieciešama sevišķa iedziļināšanās, lai šajā ostas un zvejnieku pilsētā atrastu līdzību ar Triesti. Darbības laiks — pirmie mēneši pēc kara. Okupanti padzīti, bet palikuši viņu sulaiņi un jau parādījušies pirmie pretendenti uz jauno saimnieku lomu. Tāds ir misters Česterfilds, kas slēpjas aiz «privatpersonas» maskas. Šā plēsoņas tautība lugā nav nosaukta, bet tā viegli uzminama pēc viņa imperialistiskās darbības. Rezultatā vāciešu centīgais kalps, kuģu kompanijas pārvaldnieks Georgs Stans, dzīvo labklājībā, bet pretošanās kustības varonis Stefans — atriebējs spiests slēpties ar matroža Janko vārdu, jo par viņa galvu, par ko agrāk bija izsolīts desmittūkstoš marku, tagad sola tikpat daudz ... tikai citā valutā. Tautas cīņa par tiesībām, par brīvību un neatkarību ir lugas idejiskais pamats.

Par lugas trūkumu jāatzīst tas, ka šī cīņa parādīta tik tikko samanāmiem vilcieniem, ka galvenais varonis Janko — Stefans vairāk līdzīgs romantiskam vientuļniekam nekā masu organizatoram un vadītājam. Pārāk daudz vietas lugā aizņem Janko kāzas un Stana neveiksmīgie mēģinājumi izšķirt mīlētājus Stellu un Janko. Trešajā cēliena satiriskais asums zināmā mērā izpērk šos sižeta trūkumus.

Inscenētājs Aleksandrs Leimanis ir pratis ar šo materiālu izveidot pamatos pareizi skanošu, spilgtu, bagātas izdomas piesātinātu izrādi. Ne mazāks viņa nopelns saliedēta aktieru ansambļa radīšanā, realistiska spēles veida izkopšanā. Izrādes panākumu veicina arī mākslinieka Leonida Bangas dekoracijas, kas mazajā skatuves laukumā izveidotas pareizās proporcijās un krāsās. Trešais inscenējuma vadītāju grupas dalībnieks diriģents Aleksandrs Kuriševs panācis pilnvērtīgu skaņu orķestrī un daudzajos kora ansambļos (komponists I. Dunajevskis), lai gan tieši šai ziņā teatra iespējas visai ierobežotas.

Īpaši atzīmējami meistarīgi izveidotie masu skati. Dzīvas un temperamentīgas dejas (baletmeistars E. Pļevickis).

Lugā loti daudz personažu, kas nelielajam kolektivam sagādā ievērojamas grūtības. Taču teatris tās pārvarējis. Ar retiem izņēmumiem, aktieri tēlo izlīdzināti, labi virza izrādes pamatideju. Daudzi aktieri rada tēlus, kas ilgi paliek atmiņā. Viņu vidū centrālā vieta Stellai un Janko, kurus veido Marina Zirdziņa un Kārlis Šteinbergs. Zirdziņa loti labi parāda no tautas nākušu meiteni, lepnu un iemīlējušos, strauju un maigu. Nedaudz bālāk viņa tēlo lugas otrajā pusē, kad Stellai negribot jāatstāj Janko, bet tēlojuma līmeņa pazemināšanās nenotiek aktieres, bet autoru vainas dēļ, kas savu varoni nostāda acīm redzami melīgā situacijā. Drosmīgo Janko Šteinbergs tēlo vienkārši un viegli. Zēl tikai, ka lugas sižetā viņam ierādīta ne visai aktiva loma.

Loti vērtīgs mēģinājums izveidot nopietnākus, mazāk groteskus nešķiramos matrožus Filipu un Fomu. Viņos iemiesots labs tautas humors, bet aiz joka un smaida slēpjas lielas jūtas — draudzība, solidaritate, gatavība cīnīties pret tautas ienaidniekiem. Šīs īpašības vislabāko iemiesojumu atrada Harija Misiņa spēlē (Filips). Viņa partneris Augusts Kristiņš nejūtas uz skatuves pietiekami brīvi. Viņam vēl pietrūkst komedijiska viegluma. Pārāk nopietna Pepitas lomā Elza De-Bura. Mikijs Edgara Sirmā izpildījumā tuvs autora tēlam, bet arī viņam gribas novēlēt vairāk humora, vairāk jautrības.

Negativo personažu grupā vadošais ir Georgs Stans, ko tēlo Jānis Zīle. Viņa veidotais tēls raksturīgs ar smalku pamfletisku zīmējumu, tāpēc sekmīgi atmasko nodevēja pretīgo fizionomiju. «Privatpersona» Česterfilds Jāņa Gulbja tēlojumā varēja būt nozīmīgāks un asāks. Nepietiekamu izteiksmību var pārmest markizes San-Klu tēlam, bet arī šeit vainas lielākā daļa jāuzņemas nevis aktrisei Gretai Bulatei, bet autoriem, kuri šo markizi parādījuši pārāk «operetiski».

Visi pārējie tēlotāji — Irma Kalnakārkle (Klementina), Vilis Dzenis (Cezars Gals), Otomārs Kūns (krodziņa saimnieks) u. c. rada saskaņīgu ansambli, kas dod inscenējumam māksliniecisko pilnvērtību. «Brīvie vēji» ir nenoliedzams panākums mūsu Muzikalās komedijas teatra augšanas gaitā. Raksturīgi un loti svarīgi, ka šis panākums gūts, strādājot ar laikmetīgu padomju opereti.

Tāpat kā operetes «Kāzas Maļinovkā» panākums — tas liecina, ka tikai ar idejiski nozīmīgu, mākslinieciski vērtīgu laikmetīgu padomju repertuaru teatris var atrast savu seju un skatītāju atzinību.

IZNĀCIS «KAROGA» 9. NUMURS

Numura saturā: Nekrologs — A. A. Ždanovs; K. Krauliņa raksts — «Izcilais marksisma teoretiķis un komunisma cīnītājs»; Pāvila Vīlipa dzejoļu cikls — «Padomju Uzbekija»; Chačatura Abovjana dzejolis — «Kā mirst cilvēks, kas mīlēja tautu» Valda Grēviņa atdzejojumā; Jāņa Granta stāsts «Oktobra pasts»; Jāņa Radzes dzejolis — «Tas bija Donbasā»; Pētera Sila fabula — «Vecā kupica»; Mirdzas Ķempes dzejolis — «Vecajā Kurzemes sētā», Bruno Saulīša — «Cesvaines pils»; Jadviga Marta tēlojums — «Jaunais un vecais»; Elzas Vēciņas dzejolis — «Pļavā»; Semjona Garina apraksts — «Ceļojums uz Tuimazi»; prof. Roberta Pelšes raksts — «Krievu un latviešu radniecība un draudzība»; Valda Grēviņa — «Chačaturs Abovjans, lielais armeņu humanists»; Vīļa Samsona — «Piezīmes par partizanu kustību Ziemeļlatvijā» (turpinājums); N. Nikolajeva-Bergina recenzija — «Ļvovas M. Zaņkoveckas vārdā nosauktā Valsts Dramas teatra viesizrādes»; Adolfa Talča — «Kādu Latvijas inteliģenci redzējis V. Ardamatskis»; Ojara Ābola recenzija — «Piezīmes par divām izstādēm». Pielikumā: A. A. Ždanova ģīmetne; gleznas reprodukcija — Nikolaja Petraškeviča «Zvejnieku artelis».

MĀKSLINIEKU SAVIENĪBĀ

Šinīs dienās Mākslinieku savienībā pirmajā sanāksmē pulcējās jaunie mākslinieki. Ieradās 24 LPSR Valsts Mākslas Akademiju beigušie gleznotāji, tēlnieki, grafiķi, kas noklausījās LPMS Orgkomitejas norādījumus turpmākam darbam.

Jaunajiem mākslinieciem turpmāk būs iespēja noklausīties priekšlasījumus par mākslas un politiskiem jautājumiem, piedalīties LPMS zīmēšanas studijā, estampu darbnīcā, saņemt vajadzīgo konsultaciju utt. **M. O.**

Pjers Degeiters

1848. — 8. X — 1948.

Kad atskan «Internacionale», tās vārdi un melodija aizrauj ikvienu, kam dārgas darba ļaužu cīņas par brīvību, par labāku nākotni. Šai dziesmai ir atbalsis visā pasaulē. 1913. gadā «Pravda» rakstīja: «Lai apzinīgs strādnieks nokļūtu kādā zemē nokļūdams, lai kur viņu aizdzītu liktenis, lai kāds svešinieks viņš sajustos bez valodas, bez pazīstamiem, tālu no dzimtenes, — viņš var atrast sev biedrus un draugus pēc pazīstamās «Internacionales» melodijas.»

«Internacionales» tekstu sacerējis franču strādnieks, audumu izgleznotājs, Parizes Komunas cīņu dalībnieks Eižens Potjē, daudzu revolucionaru dzeju autors. Viņš piedzīvoja Komunas krišanu, redzēja, kā Tjers un Galifē slepkavoja komunarus, bet viņam laimējās izvairīties no bendēm un aizkļūt uz Angliju. Potjē nelāvās izmisumam. Daudzus gadus vēlāk viņš rakstīja: «Aug atkal cīnītāju rindas, drīz atkal skanēs sauciens: «Lai dzīvo Komuna!» Pēc desmit svešumā, Anglijā un Amerikā, pavadītiem gadiem amnestija Komunas cīnītājam un dzejniekam ļāva atgriezties Francijā. Viņam bija jau 64 gadi, viņu vajāja grūta slimība, bet gars bija možs. Tas bija īsts cīņas cilvēks.

«Internacionales» tekstu Potjē uzrakstīja 1871. gadā, atklātībā tas parādījās 1887. gadā, un gadu vēlāk radās melodija. Muzikas autors Pjers Degeiters piedzima 1848. gada 8. oktobrī strādnieku ģimenē Ģentē, Beļģijā. Jau no septītā dzīves gada viņš sāk strādāt fabrikā. Franču un prūšu kara laikā viņš ir armijā, grib doties uz Parizi, kad izdzird par Komunu, bet nenotiek tur un nokļūst Lilē, kur strādā kā kokgriezējs līdz 1902. gadam, kad pārceļas uz Parizi.

Kad 1928. gadā Degeiters apmeklēja Padomju Savienību, žurnalā «Muzika i revoļucija» viņš pastāstīja par savu muzikalo darbību. Viņš mācījies Liles konservatorijā un dziedājis vairākos lielos koros. Kora pulciņš «Strādnieku lira» viņu vienbalsīgi ievēlējis par savu diriģentu. Pulciņa sekretārs bijis Gustavs Delori, vēlākais Liles pilsētas mērs. Kādā kora mēģinājumā Delori pasniedzis Degeiteram dzejoļu krājumu. «Tās ir nesen mirušā Potjē dzejas. Paskaties, vai neatradīsi kaut ko, kas noderētu mums! Mums nepavisam nav revolucionaru dziesmu. Tev tas būs pa vērienam.» Pārgājis mājās, Degeiters tūliņ paņēmis grāmatu un pašu pirmo uzšķīris taisni «Internacionali.» Dzeja viņam loti patikusi. Tekstu viņš saīsinājis un ievada četrrindas («Tā būs pēdējā kauja») sakomponējis kā piedziedājumu. Jaunā dziesma pirmo reizi atskaņota 1888. gada 23. jūnijā Liles avīžnieku koncertā. «No tā laika tā kļuva mūsu iemīļotā dziesma, kuru mēs dziedājām visur, kur vien uzstājāmies.»

1896. gadā Lilē notiek XIV nacionalais strādnieku partijas kongress, kur sabrauc ap divi simti delegātu no dažādiem Francijas rūpniecības apgabaliem un arī viesi no Vācijas ar Vilhelmu Libknechtu. Viņi aizgrābti klausās «Internacionali», kuras slava pieaug tagad ar katru dienu.

Grāmatā, kas veltīta Potjē un Degeitera himnai (F. Kons un M. Druskins. «Potjē Internacionale». Maskavā, 1939. gadā) pastāstīts arī par likstām, kas bijušas jāizcieš skaņradim. Lai pasargātu autoru strādnieku no fabrikas priekšniecības represijām, pirmā izdevuma titullapā minēts tikai uzvārds, un vēlāk izdevēji atzīmē nevis Pjeru Degeiteru, bet viņa brāli Adolfu. Iesākas vairākas prāvas, un tikai 1922. gada 23. novembrī tiesā galīgi atzīst Pjera Degeitera autora tiesības. Nu viņam jau 74 gadi. Buržuazijas preses vajāšanas viņam sagādājušas daudz ciešanu, bet nav salauzušas viņa cīņas garu. Viņš sacer jaunas dziesmas. Kad 1921. gadā Francijas socialistiskā partija sašķēlās, Pjers Degeiters nostājās Lielās Oktobra revolucijas cīnītāju pusē un pieslējās komunistiskai partijai. Maskavā viņš sajūsmināts klausījās Sarkanajā laukumā, cik vareni skan «Internacionale», kas bija kļuvusi Padomju Savienības valsts un visas pasaules revolucionaro darba ļaužu himna. Komponists mira 1932. gadā Francijā. Tagad viņa brīnišķīgā dziesma ir Komunistiskās partijas himna.

«Internacionales» teksts izaudzis no Parizes Komunas idejām un veltīts pilsonim Lefransē, Komunas loceklim, ar ko Potjē kopā slēpās pagrīdē terora laikā. No strādnieku kustības nemitīgajām cīņām un uzvarām izaugusi arī «Internacionales» muzika. Tā drosmīgi un cildeni izsaka proletariata starptautiskās solidaritates domu, tā atskan visur, kur strādnieki cīnās par brīvību, par gaišo nākotnes valsti, par komunismu. **Cg.**

Jaunā sezona Valsts cirkā

«... Lai, mājās ejot, možs jums būtu gars,
Un jauniem darbiem rastos dīvkāršs spars!»

Izskan prologa pēdējie vārdi. Šāgada sezona atklāta. Sākas veiklības un drosmes, spēka un jautrības skate.

Izrādes pirmajā numurā uzstājas akrobate Volchovitina, kas zem kupola izpilda dažādus žongliera trikus. Partera akrobatu Kobjakovu, Kožeņnikova trupas, brāļu Gavrilovu un Ziminu priekšnesumos dominē muskuļu veiklība. Lielāko ievērību pelna Zimini ar žilbinošajiem vingrojumiem uz stieņa. Suņu dresētāja Šabane uzskatāmi parāda, ka suņi spējīgi veikt pat vissarežģītākos uzdevumus: lēkt caur apli un pāri barjerām, braukt ar velosipedu utt.

Glīti un jautri strādā artisti Lichačovi, savijot savā priekšnesumā jautrību ar augstu žongliera māku. Spēcīgu un vijīgu ķermeņa veiklību rāda arī ekvilibrists Kirilovs. Vairākkārt publikas aplausus izpelnās «Diabolo» spēles mākslinieki Sergina un Ļevins. Loti gaumīgā ietērpā viņi demonstrē roku veiklību, liekot spožiem diabolo lidot visos virzienos.

Neviens vingrotājs līdz šim Rīgas cirkā nav rādījis tik labi izkoptus spēka un līdzsvara vingrojumus kā Ščetiņina trupa savā gaisa akrobatikas numurā. Sevišķi jāaizrāda uz ātrumu, ar kādu viens paņēmiens nomaina otru, ar kādu artisti Ščetiņini izdara visbīstamākos vingrojumus.

Bufonades klauni Rolands un Dubino ar savām asprātīgajām izdomām uzjautrina skatītājus, bet viņu humorā gribētos dzirdēt vairāk satiras, vairāk dzīves trūkumu un nebūšanu kritikas, vairāk politiskā asuma. Toties loti labi strādā artists Sliškēvičs, imitējot vecu mājas sulaini.

Vispār, Valsts cirka šā gada pirmā programa mazliet vienpusīga (pārāk daudz akrobatikas numuru), bet līdz ar dresētu zirgu trupas un nopelniem bagātā estrades mākslinieka Gladiļščikova un viņa plēsoņu ierašanos, kas uzstāsies jau mēneša pirmajā pusē, šis robs būs aizpildīts. **E. Briedis**

Aina no Rīgas cirka jaunās programas B. Vdovenko foto

Laikraksts «Literatura un Māksla» iznāk vienreiz nedēļā. Redkoleģija: **J. Grants** (atbildīgais redaktors), **M. Buša, N. Grinfelds, A. Grigulis, A. Krūmiņš, A. Lapiņš, A. Sakse.** Redakcijas adrese Rīgā, **Kr. Barona ielā 12. Telefons 21997.** Runas stundas no plkst. 10—14 Numura maksā Rbl. 1.— Abonēšanas maksa Rbl 52.— gadā Abonentus pieņem Preses apvienība Rīgā Kirova ielā 41/43 **Izdevējs Latvijas laikrakstu un žurnalu izdevniecība** Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40. Iespiests **Latvijas PT 1.** tipografijā «Cīņa» Blaumaņa ielā 38/40. JT10767